

ID = 22936583

Г. Б. 6
389

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И Бр. 45397

КАРАКТЕРИСТИКА

КНЕЗА МИЛОША ОБРЕНОВИЋА

у

ПРИПОВЕТКАМА ИЗ ЊЕГОВОГ ЖИВОТА

КАО ЈОШ НЕКЕ ПРИЧЕ

ИЗ 1848—1849. ГОДИНЕ.

СКУПИО И УРЕДИО

СВЕТОЗАР СТОЈАДИНОВИЋ,

У НОВОМЕ САДУ,

ИЗДАЊЕ И ШТАМПА А. ПАЈЕВИЋА.

1884.

Лука Ћеловић
БЕОГРАД

Luka Celović
BEOGRAD

Главне црте карактера покојног кнеза Милоша Обреновића ове су: љубав према народу и отаџбини, јуначки углед и поштење, смели и јаки дух, бистар и хитар ум, тврда вера, разборитост, опазност, присутност духа, озбиљност, неустрашимост, досетљивост, правичност, истинитост, штедљивост, самопоуздање, постојанство, самопрегоривање.

Кнез Милош Обреновић био је врстан и човечан ратник, искусан дипломата, вешт управитељ, реван полицај, праведан судија, истинит пријатељ народа, прогонитељ сујевјерја и застарелих убитачних установа, штедљив и чуваран у народној и у својој кући; али је умео и заматати шале и доскочити свакоме, кад је томе било време и прилика.

* * *

I.

Кнез Милош Обреновић као ратник и народни старешина (баш-кнез.)

У збегу Карађорђевог кад су за њим све војводе прешле у Аустрију, сам је кнез

Милош остао у Србији. Узалуд се Јаков Не-
надовић вратио у Србију с намером, да при-
воли кнеза Милоша, да и он остави Србију,
доказујући му, да свој живот не излаже о-
пасности кад је све пропало и да би то била
највећа лудост и будалаштина. Кнез Милош
му је одговорио као и другима војводама,
кад су га звали да бежи с њима: „слушај
брате, ја не ћу оставити мој завичај никако,
јер немам куд камо. Зар да бежим у стра-
ну земљу и да у њој тражим заклона, а Тур-
ци да ми воде у роштво моју стару мајку,
моју жену и моју децу и да их продају као
стоку? Не ћу, брате, боже ме сачувај, ја ћу
се вратити у моју нахију, па што буде дру-
гима нек буде и мени. Толико је ваљане бра-
ће моје погинуло пред мојим очима, па није
ли право, да и ја умрем са овима који су
живи?“ За тим узјаше на коња и оде у Брус-
ницу. Он се решио остати у Србији и остао
је, али је од тога часа главу своју метнуо
у торбу; од тог је часа судба његова била
неразлучна од судбе народа.

* * *

Кад је после збега карађорђевог Сулеј-
ман-паша стао Србима ногом за врат, онда
се кнез Милош као баш-кнез (народни старе-
шина) врло опазно спремао на буну, а да Тур-
чин не осети. Тога ради требало му је прећи

у Земун, да се тамо састане и договори са неким Србима, који са *Карађорђем* нису били отишли у Безарабију. Али је за овај прелазак морао искати и добити допуштење од крволока *Сулејман-паше*. Кнез Милош имао је за откупљено робље *паши Сулејману* нешто новаца давати, па у то име заште допуштење од *Сулејман-паше* да иде преко у Земун, да тамо за неке продате волове новце прими, па да исплати тај дуг, додавши и то, да се тај посао без њега не може свршити. *Паша Сулејман*, као и сваки Турчин лако за новцем, допусти кнезу Милошу, своме синку, да по захтевању своме пређе у Земун и тамо тај посао сврши; али бајаги као у по част, даде му једног од својих гаваза, да га прати у Земун. Наравно да је паша своме гавазу на само заповедио, да мотри добро на кнез-Милоша, куд ће он ићи и с ким ће се састајати.

Кад су обојица Саву према граду прешли уште се пешке к' Земуну. Кнез Милош удвостручи своје кораке, а троми Турчин остане подалеко, па дошавши пре Турчина до контумацке страже пружи нешто стражару и замоли га, да задржи Турчина, који за њим долази код себе и да га не пушта даље, док се он не врати. Кад Турчин до страже дође и хтеде даље, ал га стража заустави. Турчин хтеде силом да пође за својим баш-кне-

зом, ал све узалуд, даље му не дадоше, те тако насрћући на силу дође и до боја и Турчин том приликом извуче неколико кундака по леђима и најпоследне мораде ту остати.

Свршивши кнез Милош свој посао у Земуну врати се натраг, па дошавши близу контумацке страже издалека озбиљно и окорно стане питати: „где је пашин гаваз?“ А кад га у стражари опази и он му све приповеди шта се догодило с њиме, укори кнез Милош стражаре. претећи им, да ће их научити памети, што су пашиног а и царског човека зоставили, и за тим обојица, и он и гаваз, упуते се Београду.

Кад су близу Саве дошли, пружи кнез Милош том човеку нешто дара, па му рече: „*ево ти за твој труд, ал не казуј, шта се с тобом збило, јер је срамота да се прочује, како су швабе пашиног гаваза избили, а и ја то не ћу ником казати.*“ Тако опазан и увек духом присутан кнез Милош изради шта је хтео, без да је уводу имао у за се.

* * *

Сулејман-паша пошље свог једног повереника у Смедерево, да убије једног милошевог пријатеља: *Станоја Главаша*, једног најбољега кнеза, једног најславнијег ратника српског. Кад је глава станојева донешена у Београд, један од убилаца рекне кнезу Ми-

лошу: „кнеже, виде ли главу главашеву? Сад је ред на твоју.“ На то му кнез Милош одговори: „вере ми, ја сам моју одавно метнуо у торбу; ову што ми видиш на рамену није моја но туђа.“

* * *

Једаред кад се мноштво турских великаша скупило било код Сулејман-паше у Београду, рекне овај свима, показујући прстом на кнез Милоша: „видите ли тог сувог кнеза, мог посинка, како је сад миран и кротак, ал зато сам ја оиет морао више пута бегати од њега, тако, да сломијем врат, па најпосле пребихо ми је раме у боју код Равња.“ Окренувши се за тим Милошу рече: „ти си ми ово ујео,“ показујући му сломљено раме. На што му кнез Милош одговори: „позлати ћу ти га, честити пашо.“

Кад је Милош ухватио згодно време, да се може ударати на Турке, оде на Цвети 1815. године у цркву у Таково, где се била скупила множина народа, и сваком се на лицу могла читати жива жеља: *рат! рат!* Кнез Милош, уступајући вољи народа прими се старешинства, навуче хаљине своје, које је као карађорђев војвода носио и изиђе међу своје ратнике, држао је у једној руци заставу и давши је Сими Паштрмцу рекне својим људима: „Ево мене, ето вас, рат Турци-

ма!“ На те речи облију сузе све ратнике и сви ускликнуше: „*то ће бити рат! Милош је ту.*“ Онда Сима Паштрмац пободе заставу у земљу, у знак, да ће се на томе месту скупљати војска.

* * *

У бојевима 1815. год. био је кнез Милош неустрашим и у свима је предњачио. На Дубљу с правим достојанством једног војсковође и веселим лицем чинио је расположења за бој, колико мудро и корисно, толико брзо и отважно, а његово весело лице соколило је сваког ратоборца. Онда је изговорио ове речи: „*браћо, ево наших крвопија — показујући руком, у којој је запету кубуру држао на турски опкоп — они нису ни по чијој заповести овамо дошли, него су као гладна пашчад на нас насрнули, да нас по својој вољи муче и затиру, да нам жене и децу безчесте, да нас као зверад убијају, да нам цркве и манастире скврнаве; него, браћо, до сад смо ударали на Турке изненада, ноћу и с преваром, јер смо желели, да их заплашимо и да утеку, а на ове ћемо баш у подне ударити и гледаћемо, ако Бог даде, да нам ни један не утече.*“

* * *

Да је кнез Милош био човечан ратник показују нам ове прилике из његовога ратовања са Турцима :

Кад су Срби у планини *Јелици* Турке секли и таманили, да су морали оставити своје топове и сав свој пртљаг, да могу лакше бегати, онда кнез Милош сажаливши се обустави ватру својих другова рекавши им: „*Доста, доста браћо! за име божије! Ако више сечете, би ће греота!*“

И сутра дан после ове победе нареди кнез Милош, да му се сви уочи тога дана заробљени Турци изведу, и постаравши се за довољни број кола натовари на њих рањенике, жене и децу турску и пошље их у *Ужице* поглавици турском, да иду куд хоће. Жене турске кад су видиле да су слободне у сред својих Турака, грдиле су Турке зато, што онако са Србима поступају и онда су говориле: „*српска је вера једина права вера и Бог мора њих закриљавати. Срби су нас заробили и ни један се није коснуо нашега цвета, него су се бринули за нас братски и човечно су нас послали у наш завичај. А ви чините највећа свирјепства над несрећним српским женама, које падну у ваше шаке, и недела ваша терате чак дотле, да срамотите не само жене и девојке, него децу и старе жене, које се једва мичу.*“

*

*

*

У Јагодини стигне писмо кнезу Милошу од *Куршид-паше*, којим га је позивао, да дође к' њему на договор, да се не пролива крв

и да се врати земљи и народу мир. Милош се врати у Мачву и дође у Љешницу. Ту га је чекао *Дели-баша-Сер-Чесма* и одведе га на ону страну Дрине у стан турски. Овај га је узео на веру. Кад је кнез Милош доведен у шатор *Куршид-паше* запита га овај: „*Је си ли ти Милош?*“ Кад му је Милош одговорио да јесте, запита га још једаред: „*Та је ли истина, ти си баш главом кнез Милош?*“ Он му одговори: „*Ја сам главом Милош.*“ Онда се *Куршид-паша* окрене својима *Гурцима*, који су ту били и рекне: „*Милош у Чачку, Милош у Палежу, Милош у Пожаревцу, Милош у Карановцу, Милош на Дубљу, Милош у Јагодини, а сад овде! Морао би човек мислити, да је Милош велики као овај шатор, а оно ако има у њему највише четрјест ока као у печеном јарцу.*“

И кад се кнез Милош ту није могао згодити са *Куршид-пашом*, јер овај није никакве увјете предлагао, него је захтевао, да Срби положе оружје и то одмах, захтевајући, да кнез Милош остане код њега као таоц; и да није било *Дели-баше-Сер-Чесме* и његовог јуначког поштења, јер га је довео на веру у турски стан, бог зна шта би било онда од Милоша; али га је онај једнако храбрио, да се ништа не боји за свој живот, док је он жив са својих 2000 делија. Он је и допратио кнеза Милоша опет до Љешнице одакле га је

и одвео На растанку рекао је кнезу Милошу: „Ево те сад опет здрава и читава у твојој земљи; ја сам моју дужност као поштен човек испунио и одрешо сам се од вере, коју сам ти задао био. До сад смо били пријатељи, а сад тешко теби, ако ми кад паднеш шака. Ако ја допаднем у твоје руке, чини са мном шта хоћеш. Ако би те кадгод опет позвали у наш стан, не иди, неверуј никоме, па ни мени самоме.“ И тако је кнез Милош, пробавивши у турском стану четири дана и главу имајући у торби, срећно доспео у свој род.

* * *

Кад се 1815. год. у поздну јесен са *Марашли-Али-пашом* уговор мира склопио, и по томе уговору кнез *Милош* постаде старшина над народом, а *Марашлија* над Турцима и градовима онда је још тај исти лукави паша потајно смерао и спремао се, да Србе кад међу њих дође, међу собом завади и поцепа, да онда с њима поступа онако, како је у дивану цариградском потајно било углављено, да кад Србе својим плеткама добро завади и поцепа на странке и тиме их ослаби, онда све што је уочитије изсече, а остале без разлике да отера у малу Азију, а у Србију да насели карашанлије. У овој пакленој намери он је и углавио мир са Србима и допустио им, да могу оружје носити, да

имају свога старешину, који ће им судити и заповедати.

Како је смерао онако је и поступао. Одма је у почетку задобио првог до кнеза Милоша старешину *Петра Николајевића* (молера), а за овим *Марка Абдулића* (абдулина буна била је прва управљена противу кнеза Милоша у корист турску), *Стевана Добринца* и још неке, и преко ових људи посејао је семе раздора и неслоге међу Србима. Али му је још много сметао кнез Милош, који је са својом мудрој главом много важио у народу. Сад му је дакле највише стало било до тога, да овог главног противника с пута уклони. Он поручи кнезу Милошу, да му дође у град, и то пред вече пре заода сунца, да му нешто важно саопшти од стране цареве. Кнез Милош на одређено време са својих неколико момака дође паши у град, и са својим полубратом *Димитријем*, који му је свагда тумачио, уђе у салу пашину и седне на своје обично место, а остали момци остану на дивану.

По учињеном плану Турци пашајлије салете кнез-Милошеве момке, да их почасте с кафом, и уведу их у једну одају. Сад се само знак очекивао, да све Србе и кнеза Милоша у сали и оне друге у један мах потуку. На срећу примети *Димитрије*, да су момци њини некуд одазвани и отуд закључи да су

изневерени. У исти мах паша истраживаше нека писма, која се бајаги требало да се прочитају; али овом приликом *Димитрије* даде знак кнезу Милошу, да су изневерени и да ће им ту сад бити крај живота. Али кнез Милош, ког је природа хитрим умом и великим духом обдарила, не изгуби присутност духа, него пре но што ће се паша у какав други разговор упустити, супречи пашу са овим речима: „бабо! (тако је обично звао пашу, јер је био стар), ја чујем, да ти и твоји Турци тршите оскудицу у храни, пак сам поручио у вилајет, да се дотерају за тебе 2000 овнова, 4000 ока масла, 3000 ока меда и 200 товара брашна; народ се мој, Богу хвала, опоравио и све то може лако издати, те сам рад ујутру сам отићи, да причекам ту зајуру и наредим да се што пре прибере, док је још лепо време.“ На то му паша одговори: „дела, кнеже, иди, ал се пожури, да што пре дођеш, јер имам ти од стране цареве једну леуу поруку да саопштим.“ Турци, који су у заседама изгледали на знак да Србе побију, сад уместо овога знака видеше, где кнез Милош оде са својим момцима. После тога догађаја кнез Милош никад није долазио у град на разговор са неверним Турцима.

* * *

Кад се 1835. год. почела многа јавна зданија у Топчидеру и у Београду зидати,

као : касарне, царинара и т. д. и кад је царинара у долњем боју већ изидана била, онда пакосни паша поручи *Томи Вучићу*, који беше врховни настојник ових грађевина, да горњи бој царинарског зданија не диже, јер ће, рече, с топовима сво зданије до темеља порушити. *Вучић* одма оправи улака у Крагујевац и јави кнезу Милошу пашину поруку. Кнез Милош одговори му, да престане од рада, ал да мајсторе и друге работнике нераспушта, док он не дође. После пет шест дана дође кнез Милош у Топчидер и заповеди *Вучићу*, да ујутру рано мајстори и сви работници буду код царинаре и да га ту причекају. По заповести буде тако наређено и други дан изјутра ето кнеза Милоша пред царинаром и одма рече: „*а што сте ви људи носедали, што нерадите?*“ На те му речи пашин поздрав *Вучић* опет приповеди, а кнез Милош рече: „*кад мени цар то право даје, ја за пашу нећу да знам, нека паша гледа свој посао, а ја ћу мој, а ако му тога није доста, нека дође с топовима, па нека руши зданије, а ево ја сам сад овде.*“ Зданије почне се зидати, а паша се не указа с топовима и царинарско зданије би довршено.

* * *

Кнез Милош Обреновић, чим је кнезом од Србије постао, стао је своје владалач-

ко право у пуној мери упражњавати. Донесу се звона у Београд, да се подигну, а управитељ вароши *Петар Лазаревић* (доцније *Цукић*) почне правити дрвене козе (почем онда не бијаше још торња), да се звона подигну. Злобни паша, видећи како се Срби у сваком обзиру дижу и развијају, зовне управитеља вароши к себи у град, па му опоро рече: „*море рајо! Шта сте ви наумили и шта оћете ви? Цар је вама пружио само мали прст, а ви оћете и целу руку, а кад би и ову присвојили, онда би и сво тело зграбили. Јок вала! Не ћемо тако, звона да ниси дизло, јер док прво ваше звоно зазвони и ја будем са мојим Турцима узнемирен, одмаћу с топовима порушити не само звонару, него цркву, двор, па макар се и сва варош сиржила. Сад одлази.*“ Управитељ *Цукић* јави све своме господару у *Крагујевац* и добије од њега одговор, да он свој започети посао продужи, а паши, ако буде непријатно глас звона слушати, нека донде док звона лупају, запуши уши добро, да не чује. Паша зовне опет управитеља к себи и каже му, да ће га дати погубити, ако од тога посла не одустане, а управитељ му онда одговори: „*честити пашо! мени је свеједно, гинути, а од тебе, а од господара Милоша, ал' почем његов лебац једем и он ми је господар, морам и његову заповест слушати.*“

II.

Кнез Милош Обреновић као дипломата.

Доглавници покојног кнеза Милоша Обреновића једаред поведу реч о метерниховој дипломатији, и онда су опоменули кнеза Милоша, казавши му, да се добро чува Метерниха и његове дипломатије; али им је он као из топа одговорио: *шта да га се чувам, — лажем ја њега, лаже он мене.*“ Боље и језгровитије не може се описати дипломатија.

* * *

За првашње своје владе држао се кнез Милош највише *Енглеза и Француза*, као народа, који у Јевропи у најбољој слободи живе, а клонио се *Руса и Турака*, а и са *Аустријом* је био само толико у љубави, колико је требало по најближем суседству. То је зазорно било свима његовим већим чиновницима као и Аустрији, која је већ у Београду и конзула имала.

Кнез *Метерних* у Бечу заповедаше и краљевима, ал не могаше успети код кнеза Милоша, да га бар само приволи, да му буде онако као што Енглези и Французи, те му зато и једно писмо написа, где му је разложио све понаситно велике користи, што би Србија имала, кад би се приклонила *Аустрији*, а одбила се од *Енглеске и Француске*, и на то му писмо искаше одговор.

Кнез Милош добивши то писмо и видивши, шта му се у њему пише, дозва своје најмудрије велике чиновнике, у које се могаше поуздати, да ће му знати штогод на то рећи и световати га. Тако му дође *Тенка*, *Станко Јуришић*, *Милета Радојковић*, *Тома Вучић*, *Лаза Теодоровић*, *Стојан Симић*, а већ је на то *Амица* (*Сима Паштрмац*) обашка позват био као највретнији, и још и неки други позвани су били и дошли му. Кнез им је Милош казао, какво је писмо добио од најглавнијега министра у Јевропи у оно доба, што је све цареве и краљеве знао световати и учити, те му се за речи и отимаше, пак им онда рече: „*желим да ви сваки по се напишете по једно писмо томе бечкоме Мехтербашин као у одговор на оно његово, па ћемо онда видети шта ћемо радити, и оћемо ли из свију ваших писама начинити једну главну књигу.*“ То су они сви послушали, и сваки је како је знао онако написао и одговорио по својој глави, а не речи господаревој, осим *Вучића* и *Амице*. Кад су донели та своја писма кнезу Милошу и кад их је он прочитао сва и видио како људи различно мисле и премишљају, да ни двојице нема да се слажу, онда их и опет све покупи, па упита *Вучића*: „*а шта ти, Томо, ништа ненаписа?*“ А овај му одговори: „*Може бити, господару, зато, што није ништа ни господин Сима (Амица).*“ —

„Да ниси ти гледао,“ рече му кнез Милош, „на Амицу; море, он је чудан учитељ, па га се прођи, већ ти кажи мени, шта је теби сметало?“ И на то му Вучић одговори: „Сметало си ми ти, господару, јер сам помислио, да се ти боље у томе послу разумеш од мене, почем си ти господар, а ја слуга твој, па как ћеш знати шта ћеш му одговорити зрелије од мене.“ Кнез се Милош насмеја и само што рече Вучићу: „добар си ђак амицин, видим да ћеш испећи занат од тринајсте школе.“ И онда поћутавши мало рече својим чиновницима: „Засад судим, браћо, да ми томе Мехтербаши ништа не одговарало, јер га кажу превећ мудра, и казују да има врло мудре саветнике и писаре на стотине, па кад би се упустили с њим у писмене преширке, он би нас обасуо и затриоо његовим књигама, а можда би којекакве беде и овамо слао, да нас уче и окрећу на своју руку.“ И тако то за онда легне.

По томе је било више пута на безпослицама и малих лакрдија од оних писама; али се нико није постидио, да му пред светом образ гори.

А године 1839. сва се Јевропа чудила, осим министра: руских и турских, енглеских, француских и бечких, кад је била реч у Цариграду о уставу за земљу Србију, што су били противни томе уставу *Енглези и Французи*, и упињали се да одрже самовољну ми-

лошеву владу, јер су они били уставни народи, а за устав су били апсолутни владоци руски и турски а и кнез *Метерних*; и ови су свом снагом натегли, те одржа устав мегдан и паде самовољна влада у Србији, и по томе се јасно види, какви их је узрок на то нагодио.

Како је пак онда народ у Србији тај устав тумачио и извађао га, показује нам овај онда збивши се истинити догађај:

Кад је 1839. год. у народној скупштини устав прочитан и потоме проглашен по народу, онда је и то јављено народу, да је сваки бунтовник, који би се усудио противно што радити томе уставу, па да ће бити строго казњен.

Становници варошице *Гроцке* имали су у своме хатару једну владину аду, коју том приликом законитим уставним путем освојити наумише. У заказани дан сви листом своје плугове дотерају на поменућу аду и стану је разоравати. Да их пак нико не би смео узнемирити, везали су својим воловима на рогове по један наштампан устав, јер је у народној скупштини проглашено, да се ништа не сме чинити уставу томе што противно, пак тако ни њих нико не сме из те аде истерати, јер онда не би противу њих, него противу устава привезаног за воловске рогове, радио, то пак не сме ни влада чинити, јер

кад би то учинила, онда би била бунтовник и морала би се по уставу строго казнити. Срески начелник овако тумачење устава јави влади, а влада изда окружницу, како да имају власти у напредак народу устав тумачити.

* * *

Али је покојни кнез Милош Обреновић умео и ошинути дипломатију. Што су од скоро нове дипломате изумеле *свршен чин*, то је он у почетку своје владе у Србији већ упражњавао. А то ће показати овај догађај :

Кнез Милош имао је добити од Турака шест окружија, која су за времена владе карађорђеве била под његовом управом, и о томе је дипломатија у Цариграду пуне две године дана водила преговоре, развлачући тај посао; а кад се кнезу Милошу дотужало чекати и изгледати из руку дипломатије предају тих шест окружија, он онда тајом сабере војску, а своје посланику у Цариграду пише, да одма иде у Србију чим добије његово писмо; и кад је од прилике мислио, да је посланик стигао или већ прешао међу Србије, одма рашири војску и силом заузме тих шест окружија, саставивши их са осталом Србијом. Кад је стигао глас у Цариград шта је кнез Милош нарадио, онда дипломатија одобри тај *свршен чин*.

Ш.

Кнез Милош Обреновић као управитељ.

Кад је кнез Милош Србијом завладао, морао је ради државнога облика аустријанске Србе писмене око себе скупљати, јер од Србијанаца ретко је ко знао читати и писати. То је било Србијанцима трн у оку, зато на аустријанске Србе омрзну и прозову их *Швабама*. Најпосле дођу руљом пред кнеза Милоша с молбом, да Швабе истера из земље, па да понамешта у службе њихове синове. Кнез Милош им одговори: „*Нису то Швабе, него су то Срби, и ми без њих бити не можемо, то бар знате, да ја неznam ни писати ни читати, а и ви не знате.*“ На то сви у глас повичу: „*Знаду, господару, наша деца и читати и писати*“ — „*Фала Богу, кад знаду,*“ рекне кнез Милош, „*онда сам и ја за то, да их истерамо из земље.*“ Потом испод руке даде јавити аустријанским Србима, да за кратко време изступе из службе, па онда понамешта у главне уреде синове оних Србијанаца, који су највећу грају дизали на аустријанске Србе, а за управитеља његове писарнице намести сина највећега викача на аустријанске Србе; па кад стигосе књиге из Цариграда, Париза, Петрограда, Беча, Лондона, онда дозове кнез Милош тог првог управитеља његове писарнице

и заповеди му, да све те књиге прочита и на сваку одговор састави; он му одговори, да не зна читати; онда кнез Милош заповеди, да му дође отац, и кад је овај дошао, рече кнез Милош, пруживши му једну књигу, да каже шта пише у њој; и он сасвим неписмен узедде књигу, и прегледавши је са свију страна рече кнезу Милошу: „*лепо књига пише, красно пише, господару, бог да прости, ко пише и коме пише!*“ Онда се кнез Милош окорно осече на њега рекавши: „*дакле ја незнам, ти незнаш, а твој син незна, а Швабе да терамо?*“ И онда их све редом укори, а они му сви одговорише: „*погрешили смо, господару, ради како те Бог учи.*“ Потоме кнез Милош поврати у службу све аустријанске Србе.

Кад је Србија постала кнежевином, одма је кнез Милош регуларну војску стао увађати. Најпре је понудио синове одабранијих породица, да неке од њих у Русију пошаље, да се тамо у војеној науци изражавају. Многи су се тој кнежевој понуди противили, а кнез Милош онда изабере и покупи неколико младића из нижега реда и оправих их у Русију, да се тамо уче и вежбају за војничке учитеље; а кад ови изучени дођоше у Србију и посташе официрима, онда су се они, који су пре нуђени били, кајали за своје упорство. Новацима (регрутима), који су у Крагу-

јевац за војнике довођени, морала се коса острићи. Кад се глас по народу разнео, да се деци њиховој коса одсеца, би са свију страна кукање и опште незадовољство, почеше проклињати кнеза Милоша, називајући га тираном; на више места од самих старешина могоше се чути: „*та тај покор и поругу ни Турци нису чинили.*“

Једном између доведених новака један међу осталима највише се одупирао тој наредби, да се коса сече, казујући да ће он пре главу дати одсећи него косу, и сва дружина сагласи се с њиме у томе.

Чувши за то кнез Милош дође једно јутро и запита: „*који је тај, који се противи мојој заповести, нека изађе да га видим?*“ На овај позив изиђе пред њега један учит лепога стаса момак и одговори: „*господару, ми смо готови за тебе гинути, као што су и наши оцevi с тобом против Турака гинули и крeавили се; ми смо готови на твоју заповест у воду и у ватру насрнути, заповеди нам само и видићеш да ћемо те слушати, ал нам у косу не дирај, ако Бога знаш.*“

Кнез Милош на ове речи ућути и оде из касарне. Још тај дан заповеди, да се ујутру порано пред касарну искупи војничтво, које је већ било униформирато, чланови великога суда, чланови полиције и одабрани грађани, заповеди још, да дође војничка банда и берберин.

Кад се сутра дан изјутра сви ови скупише пред касарну, појави се и кнез Милош. После обичног поздрава заиште кнез Милош столицу, седне на њу, зовне берберина и заповеди да засвира банда. Уплашен берберин збуну се и почне врдати, на што му кнез Милош рече: „та шта си се збунио као циганин у луку, зар не видиш тај мој дугачак перчин, сеци га.“ Кад је берберин перчин одсекао, онда кнез Милош веселим гласом запита упарађене војнике: „ко сам ја, познајете ли ме?“ На то му сви у глас одговоре: „ти си наш господар!“ А он онда смешећи се рече: „па шта лудујете, будале, кад сам ја мој перчин изгубио и остао омет онај, који сам и пре с перчином био, не ћете ни ви без дугачког перчина слепаце водити, него ћете остати моји синови као и сад.“ На ове се речи новаци најпре застидише, ником поникуше и у црну земљу погледаше, а за тим се породи општи смеј, те онда навале сви на берберина, да им што пре косу остриже као што тако и би.

IV.

Кнез Милош Обреновић као полицај.

Познато је, да је за првашње владе кнеза Милоша у Србији крађа јако била у обичају, због чега је кнез Милош строге наред-

бе издао у погледу крађе. Једном деси се кнез Милош у једноме селу, кад ал ето ти једног сељака управ у општинску кућу ви-чући: „Господару, ти издаде заповести, да се не сме красти, а мени ево украдоше сикиру.“ Кнез га упита, где му је украдена сикира. „Секао сам,“ вели сељак „дрва у шуми, па сам ударио сикиру у букву и док сам с брда на раван кола спустио, нестаде сикире.“ Кнез му рече, ако не нађе сикире, да ће му другу купити. Међутим је кнез Милош дао објавити, ко је нашао сикиру, да одма у општинску кућу донесе. Мало било дуго не трајало, ал ето ти једног сељака и носи сикиру рекавши: „Господару, ја нађох сикиру.“ „А где?“ сапита га кнез Милош. „У шуми у букву ударену,“ одговори сељак. Кнез Милош испречи се на њега казавши: „Таки да си носио тамо, где је била, онај, који је изгубио, тамо ће је наћи, па други пут што није твоје, ма на сред пута да лежи, недириј, онај, који је изгубио, врати ће се и наћи своје добро, иначе ће имати церић посла.“ И тако сељак отпрти сикиру у шуму и удари у ону исту букву, где је онај чија је опет нађе.

* * *

Да се не би крало по Србији, заведе кнез Милош у свакоме селу, да сусед за суседа мора јамчити, куд иде, где је био и шта

је радио. У једноме селу бивале су непре-
стано крађе и лопову се није могло никако
ући у траг, премда је у целом селу, осим
једнога кмета, сваки свог јемца имао. Кнезу
Милошу дође то до ушију, и зато је здраво
настојавао, да се тај лопов улови, али му
подоста времена није могао ући у траг, јер
је сваки ссљак имао свога јемца. Најпосле
рекне кнез Милош: „*мора да краде кмет, јер
за њега у селу нико не јамчи.*“ Одма дозове
тога кмета, удеси вешт испит и напоследку
изађе дело на видело, да је тај исти кмет
крао по селу.

* * *

Један Турчин из Србије заспи негде у
путу; неки зликовац дође, отпаше му ђемер
с дукатима и однесе га. Турчин дође кнезу
Милошу и потужи му се, како је у путу
сврнуо у лад па заспао, па му неко одпасао
ђемер с дукатима и однео га. Кнез му Ми-
лош рече: „*а зашто си заспао, кад си имао
новаца?*“ На што му Турчин одговори: „*ја
сам мислио, да је кнез Милош увек будан,
па сам зато без бриге легао и заспао.*“ Онда
му кнез Милош рече: „*Е добро кад си тако
мислио, а ти се мало стрии, па ћеш твоје
новце добити.*“ Клин по клин, нађе кнез Ми-
лош новце и предаде их Турчину рекавши:
„*ево ти твојих новаца, ал се баш сасвим немој*

ослањати на кнеза Милоша, јер дође време, да и он мора кадкад заспати.“

* * *

Кнез Милош картање на новце није никакo трпио. Док се он 1835. год. бавио у Цариграду, онда је у Крагујевцу играње карата отело било такви мах, да су неки карташи и женски накит прокартали, а неки опет трговци због картања почели су падати.

Кад се кнез Милош вратио из Цариграда и за то зло дознао, одма се заузео својски, те по његовом начину, у колико је више могао карташе поравнао; ал је у исто време и по неког од њих са тридесет четрдесет церића почастио, кад се доказало, да је варао у картама и тим начином многе људе осакатио.

* * *

За првашње владе кнез-Милошеве издао је он свима властима по свој међи, да сваког странца који без путнога листа корачи на српску земљу, допрате њему у Крагујевац, да сваког он сам види и испита, ко је, одакле је и зашто је дошао у Србију без путнога листа?

У то време била је скела између Бесарије и Србије на Сави у варадинској крајини у селу *Јакову* и у селу *Остружници* у

Србији. У Јакову је седио царинар аустријански са два-три латова, а у Остружници српски царинар. У Јакову је био неки латов по имену *Овечка*, који је дотле већ дваред био официр у војсци и обадвапут због непокорности мораше оставити ту официју и примити се латовства. Он је био врло вредан латов и ишао је и дан и ноћ и чувао Саву да кријумчари не тргују као до њега, као што је и многе похватао и ојадио.

У Јакову су била два кријумчара на гласу. То је био неки *Тадија Милеуснић*, познат као најјачи човек у варадинској крајини. Друг му је био неки *Марко Раца*, такођер врло снажан и темељан човек. То су били поштени људи, осим те забрањене трговине, и никоме није с њих поцрнио образ, нити су кога ујели и занели, а некако нису баш много ни крили тај свој кријумчарски посао.

Дошавши у Јаково *Овечка* и чувши за те слободњаке, заклео се зар да им стане на пут и да им закрати то трговање. Њему говораше и *Тадија* и *Марко* доста реди: „*Прођи се, господине, ти нас и не ударај на нас, па ће ти боље бити; ми за новце купујемо и за новце продајемо, а не варамо никога, па шта теби смета наш посао; зар ти није боље да си с нама у љубави, да не презаш ни ти од нас ни ми од тебе, јер је ствар чудна, кад игра глава онда се бома не гледа ни на кум-*

ство, ни на пријатељство, а за познанство нико и не мисли.“ То су биле добре речи и светавања; али *Овечка*, као човек самовољне ћуди, не пазаше на то, већ им је често говорио претећи им, да ће их нагнати на мртве шибе и оглобити их.

Не лези враже, догоди се збиља једаред у пролеће на Благовести у вече, кад је Тадија на унци на Сави с Марком товарио кола са еспапом из оне стране, затече их *Овечка* изненада у томе послу, повикавши им: „сад сам вас добио, сад сте долијали.“ Кријумчари се нису нимало препали за се, као што је и Тадија и говорио: „Није,“ вељаше, „латов ни изговорио честито, а већ га је Марко био зграбио за тур и пође да га баца с брега у Саву да се утопи, а ја му недадо повикавши му: „куд ћеш, болан, с човеком, зашто да погине без невоље?“ А Марко ми рече, држећи га у рукама, да је боље да он погине, него да сва стража страда, што је на стражи на чардаку, кад латов тужи, те до суда дође. Ја сам му се на то насмејао и рекао, да латову неће нико веровати, већ да га веже само у квргу. И тако га онда везана пребаци преко Саве и тамо га на српском брегу одреше, пак пусте нека иде куда зна.

Овечка отрчи у *Остружницу* царинару српском и каже му све, како је и шта је било. Овај, знавши за заповест кнез-Милоше-

ву, преда га кнезу *Николи Станковићу*, а овај га пошаље са једним момком у Крагујевац, као свакога, који се на српској обали без путнога листа нађе.

Сутра дан пукне већ глас по селу, да *Овечке* нема и да је побегао у Србију; још су опадачи додавали по обичају своме, да је утекао с благајном. У оно је време још био контумац за десет дана, те тако *Овечка*, отишавши пешице до Крагујевца и вративши се натраг до Београда и Земуна и одстојавши десетак-дванајст дана у контромацу, пробавио је скоро месец дана на страни, осим своје куће и службе. А кад је дошао натраг, те се своме царинарском старешини исповеди и каже да је рад тужити и стражу и оне кријумчаре, онда му овај човек светујући га рече, да се мане свега и да о мање срамоте прође, почем ништа не може посведочити, а обећао му је, да ће он ту ствар загладити код њиних власти

Од тога доба попусти *Овечка* од своје претераности, и као што му је Тадија казао онако је и било, јер кад се с њима мало опријатељио, доиста је сам говорио, да онако честитих људи на далеко нема, као што је *Тадија* и *Марко*.

* * *

Сигурност и мања за времена првашње владе кнез-Милошеве у Србији била је пот-

пуна. Не само да се није крало онда по Србији, него је и најмања изгубљена ствар одма донешена била среском или окружном старешини.

Сигурност личности била је таква, да су путници волели спавати на чистоме зраку лети, него бити на преноћишту у каквој хрђавој гостионици.

Путни листови кнез-Милошеви тако су по целом турском царству били уважени, да су Бошњаци, Бугари, Маћедонци и сви они, који су се бојали какве напасти од Турака, молили често српску владу да им путни лист даде, говорећи, да им је кнез-Милошев пасош најсигурнија обрана од насиља турског.

* * *

Кад је покојни кнез Михаил Обреновић изашао био из Србије, пак се једном десио у Риму, дође му један калуђер из Бугарске, па незнајући, да је кнез Милош ван Србије, јер је одавно из Бугарске изишао, и замоли га, да му даде на свога оца Милоша Обреновића писмо с препоруком, да може добити путни лист у случају, ако би се решио у своје отачаство повратити, уверавајући га, да није никад тако био сигуран у Турској, као што је пре неколико година кад је имао путни лист од кнеза Милоша.

V.

Кнез Милош Обреновић као судија.

За првашње владе кнеза Милоша дође му један Србијавац и тужи једног свог дужника, како му је узајмио 400 дуката, па му неће те новце да врати. Кнез Милош заповеди дозвати тога дужника, и кад је овај пред њега изишао, онда га запита, јели дужан тужитељу 400 дуката. Дужник се одрече тога дуга. Онда запита кнез Милош тужитеља, има ли ког сведока, пред ким му је узајмио те новце, и кад му он одговори, да нема, опет га запита: „а имаш ли ма каквог сведока, ма камен, ма дрво, ил ма шта друго?“ Тужитељ му одговори: „узајмио сам му новце у путу, баш под једним дрветом.“ „Е видиш.“ настави кнез Милош, „да имаш сведока, то ће ти дрво сведочити, да си му заиста новце узајмио, сад одма иди и питај то дрво, оћел ти сведочити, али га у тришут запитај и онда ми дођи.“ Тужитељ оде на пут у великој сумњи, а кнез Милош, окренувши се дужнику рече му: „ти ћеш ту код мене остати, док се он не врати.“ Међутим је кнез Милош друге послове свршивао, па после подужег времена изненада запита дужника: „шта мислиш, оће ли твој парничар скоро доћи?“ — „Бог ме, господару,“ одговори он, „још бар за пола сата неће доћи, то је

Лука Ћеловић

БЕОГРАД

33
Luca Celović

дрво доста далеко. **В** Милош обути, и кад по-
сле по сата тужитељ заиста дође, запита га
кнез Милош: „Но, јеси ли био код тог др-
вета?“ „Јесам, господару.“ — „Па шта ти
је то дрво казало, оће ли сведочити?“ — „Није
ми ништа казало.“ — „А јеси ли га у три
пут запитао?“ — „Јесам, господару.“ — „Па
ти није казало, да ће ти сведочити?“ — „Ни
је, господару.“ Онда кнез Милош настави: „А
видиш, мени је то дрво казало, да је овај чо-
век теби дужан.“ Окренувши се дужнику за-
пита га опет, је ли дужан, и кад му он од-
говори, да није, рече му кнез Милош: „А
знаш ли, кад сам те пре пола сата запитао,
оће ли тужитељ скоро доћи, да си ми одго-
ворио, да неће ни за пола сата доћи, јер је
то дрво доста далеко.“ Дужник збуну се на
те речи, призна свој дуг и исплати га ту-
житељу.

*

*

*

За првашње своје владе путовао је кнез
Милош по народу, да сазна, како народ жи-
ви, и јели народ задовољан са својим судо-
вима. Путујући дође у једно окружно ме-
сто, где га начелник са општинарима дочека
и поздрави. Између осталог разговора рече
му начелник, да има тројицу у затвору ради
крађе ухваћену, ал не може никако да уђе
у траг правом крадљивцу. „Е па то је лако,“
рече кнез Милош, „донеси једног шетла, нага-

рави му кресту и метни га у одају у један кут, па ћемо одма знати ко је прави ловов.“
Кад је петао тако приправљен био, кнез Милош дозове изненада та три апсеника и каже им, да признаду крађу, јер рече : *„ја имам петла, који све погађа, па ће ми и тога казати, ко је крадљивац.“*

Почем се ни један није хтео издати, то им кнез Милош рече, да иду у другу одају, у којој је била помрчина, и да онога петла, што је у куту, са два прста у кресту стисну. Један по један идоше, али петао не хтеде кукурекати. Кад тамо, ал двојцима, који су невини били, беше прсти црни, а трећи, бојећи се да га петао кукурекањем не изда, имао је чисте прсте. И тако се прави крадљивац ухвати.

* * *

Кириције из окружја ужичког донесу у Београд катрана, лучи и других производа онога краја. Кад овај свој еснап продадоше, натоваре трговачку со да возе у Крагујевац. Кад трговац у Крагујевцу со промотри и премери, нађе да један камен соли фали. Трговац хтеде да им ту штету од кирије одбије, али они не хтедоше на то пристати. Оду у примирителни суд, ал се овде измирити не моглоше; одоше у велики суд, али и овде не би ништа свршено; напоследку дође ствар до господара кнеза Милоша, као на

највишу апелату. Кнез Милош пусти све кириције преда се, погледи их оштро, а за тим рече: „*море, код толико вас, како да нестане соли, него казујте, ко је од вас украо со?*“ Сви се почну заклињати, да не знаду, куд се со изгубила и да је и њима самима за чудо. Кнез Милош заповеди сад, да сви у ред стану, а за тим заповеди ономе, који је до крајњег стајао, да оног на крају до себе добро полиже, по раменима и по трбуху, по врху гуња и појаса, те га запита, је ли осетио што слано? „*Нисам, господару,*“ био је одговор; а за тим по његовој заповести морадоше сви један другог лизати, док један радостно повиче: „*господару, овај је слан по рамену.*“ И кад се то потврди и доказа, рече му судија: „*казуј, где је со, јер ћеш сад висити?*“ Кириција клекне, призна своју кривицу и измоли милост.

*

*

*

За времена прве владе кнез Милошеве у Србији прода један Турчин из Србије Чивутину једном из Сарајева сто комади крива. Чивутин подмити турске судије, па тако није платио куповину Турчину из Србије. Овај оде на тужбу везиру босанском, али ни код њега не бијаше помоћи. Дође Турчин у Србију, потужи се паши београдском, како је у Сарајеву изгубио новце за продате криве, а паша му даде једно писмо на везира

босанског у Сарајеву. Турчин је врло добро знао, да се у Сарајеву код везира ни с пашиним писмом помоћи не ће, зато оде кнезу Милошу и приповеди му све по реду, шта је и како је било. Саслушавши га кнез Милош преда му једно писмо, да га носи у Сарајево, па да га преда везиру, рекавши му: „Ако за двапут двајест и четири сата не добијеш своје новце у Сарајеву, а ти онда дођи к мени, ја ћу те намирити.“

Турчин весео оде у Сарајево с писмом кнез-Милошевим, преда га везиру у руке и буде намирен пре двапут двајест и четири сата. У писму пак писао је кнез Милош везиру овако: „Ако за двапут двајест и четири сата овог Турчина не намириш, он ће доћи к мени и ја ћу га намирити, али ћу од првог Турчина из Сарајева, који буде дошао у Србију, ове новце наплатити.“

* * *

Један трговац из Аустрије дође кнезу Милошу и тужи једног трговца из Србије, да му из добре воље неће да плати дуг. Кнез Милош запита тога Аустријанца: „Оћеш ли да ти судим по твојим ил по мојим законима?“ Аустријанац му одговори: „По мојим законима, господару.“ — „Е добро,“ рече кнез Милош, „а ти дођи сутра, сад ти не могу судити.“ Кад је сутра дан дошао Аустријанац,

одбије га кнез Милош изговарајући се, да има пречих послова да свршава, па да му дође у други који дан. Аустријанац дође после неколико дана, али га кнез Милош одпусти и упути, да му у други који дан предстане. Тако је Аустријанац још неколико пута долазио и увек га је кнез Милош одбијао и упућивао да му дође у други који дан, па ће добити суда. Најпоследње досади се Аустријанцу једнако долазити и чекати за судом, зато опет кад је дошао кнезу Милошу рекне му: „*господару, нећу да ми судиш по мојим, већ ми суди по твојим законима.*“ — „*Е добро, а ти дођи сутра у ово доба, да примиш твоје новце,*“ одговори му кнез Милош. Онда кнез Милош дозове дужника, и кад се уверио од њега, да је дуг истинит, онда му рече: „*ако за двадесет и четири сата не донесеш новце, ја ћу за тебе платити, а после ћу се с тобом намирити.*“ Србијанац оде по новце и преда их кнезу Милошу. Сутра дан дође Аустријанац у одређено време и прими своје новце од кнеза Милоша по његовим законима истеране.

* * *

Неки трговац родом из В. у Срему држао је под закуп неке баре пијавица ради у Србији, и путујући преко ваљевскога окружија нанела га зла намера на зле људе, који

га похарају и однесу му око 800 цванцика у једној кожњој торби. Он сирома дође у Ваљево и потужи се покојном *Ага-Вулету*, који га је тешио и обрицао му, да ће се постарати и да ће те разбојнике наћи. Али тај сирома трговац, зар му некако није потпуно веровао, пак је сео на свога коња и отишао кнезу Милошу у Крагујевац. Почем се ту њему потужио, како је страдао у ваљевској, и почем га је кнез Милош саслушао и познавао да је добар и поштен човек, посла га по једноме момку у гостионицу рекавши му, да поседи некоји дан онде и да му се пети дан јави и приупита, једа ли му што би од посла. Кад се овај трговац пети дан јавио, онда му рече покојни *Лаза Теодоровић*, да отиде у суд и тамо да се кнезовима јави. Он отишав тамо уђе у судницу и позна на столу своју кожњу торбу са новцима, где су потпуно били, осим четири цванцика што су злочинци попили. Кнез Станко Јуришић позва тога трговца у авлију да окуша срећу, оће ли познати те зликовце; и тако он позна обадва, којима је суд судио за главу, и тај исти суд кнез и господар Милош потврди.

Али кад тај трговац види да ће ону двојицу погубити, а он се онда одрече и торбе и новца, само да им живот избави. И господар и кнезови, шта нису радили око њега да не пориче, али узалуд, он хтеде све изгубити и

као сирома човек претрпители црну штету, само њега ради да не погину два човека, ма и највећи грдници били. Кад га већ нису могли окренути, и кад је тај трговац пао на колена и почео кнеза Милоша заклицати, да њега ради то не чини, онда рече кнез Милош: „видите, браћо, нема бољег народа и бољег света од нас; ја знам, да је ово сиромашак човек и да су ти новци туђе добро, за које би он одговарао и бог зна како крваво одслуживао, па нема на поштену срцу његову освете ни шизме какове; то је, браћо, бољи род људи и боља врста по свачему, и само ако се с њима помешамо, на њи се угледамо и по њима се узладамо, моћи ћемо се зар временом поправити и бољи људи бити, забацивши с нас овај лик турскога свирјештва и немилосрђа; а сад теби трговче, велика хвала и само теби за љубав данас ћу ја тој двојници опростити и живот им поклонити, нека причају како су харали трговца из Срема и како им је главе у мене одмолио“ И тако намиривши трговцу сву штету и дангубу, са истим ваљевцима, са својим бившим душманима, отишао је онамо опет преко ваљевске на बारे.

* * *

Покојни кнез Милош Обреновић за првашње своје владе у Србији иснамешта по земљи судије, па да окуша како те судије

суде, заузме једном сељаку воденицу, изговарајући се, да је та воденица његова старина. Сељак му дође и стаде га молити, да му своје рођено добро натраг поврати, но он га одбије рекавши му, да иде у суд и да га тужи, па ако му суд досуди воденицу, да ће онда бити његова. Сељак оде у окружни суд и тужи кнеза Милоша. Увидивши суд, да је тужба правична, па да се тужитељу воденица досудити мора, оде кнезу Милошу и понуди га, да лепим начином том сељаку воденицу натраг поврати, јер је тако право и тако суд судити мора, пошто тако закон и правда и правица донашају. Кнез Милош рече судијама, да иду и да суде, па да изреку пресуду у овом препорном предмету. Судије суд учине и изреку осуду, да кнез Милош томе сељаку самовластно одузету воденицу, као његово рођено добро, натраг повратити мора. Кад је кнезу Милошу ова пресуда била достављена, онда он дозове преда се све судије, који тако судише, и похваливши им њихову правичност, рече им: „само да сте друкчије судили, тешко би вам било.“ И тако сељак добије натраг своју воденицу а судије осташе у поштовању, и код кнеза Милоша и код народа.

* * *

Један окружни суд у Србији, који за првашње владе кнеза Милоша Обреновића бе-

ше састављен из неписмених и безправних чланова, пак пресуде изрицаше по свом властитом осведочењу, у некој парници ради некаквих оваца изрече сасвим будаласту пресуду. Човек, који је своје рођене овце изгубио, дође кнезу Милошу и разложи му целу ствар како стоји; и кад се кнез Милош добро уверио, да судије нису требале тако судити, он онда заповеди да се председник суда, по имену *Демир*, са свима члановима тога суда у Крагујевац доведе, и уверивши се и од њих о тој парници да је сасвим крива испала, одма председника суда окује у жељезо и затвори га. Тек трећег дана, кад је кнез Милош излазио из двора, изађе *Демир* пред њега, па му рече: „*докле ћеш, госнодару, ти нас овде држати?*“ Кнез му Милош одговори: „*зашто сте тако будаласто судили?*“ Председник му одговори: „*ти си крив, што си пустио да будале суде, ја сам мислио да је тако право, и ако сам знао добро махати мачем, ма незнам добро судити.*“ Кнез му Милош даде за право, па заповеди да се скине с њега жељезо, крене га из службе наредивши да мировину добија, да више по свом властитом осведочењу не мора криво судити. Па то је цео суд тако судио, — каква дакле покора може починити један судија, кад пресуду изрече по свом властитом осведочењу?

* * *

Шокојни кнез Милош Обреновић није тр-
пио чиновнике који су мито примали, и кад
је чиновницима плаћу установио, сваки је ви-
дио, да је плаћа ова према ономе времену
велика била; али је кнез Милош говорио:
*„оћу да су ми чиновници добро плаћени, али
оћу и то, да чиновници својим добрим влада-
њем и обхођењем буду пример осталом наро-
ду, да не буду изелице, као како чујем у тој
просвештеној Јевропи.“*

После ових уредаба наскоро донесе је-
дан сељак чиновнику једном прасе на поклон.
Чиновник не хтеде примити тај поклон; се-
љак се зато нађе увређен и понуди га ипак
молећи се, да му не чини ту срамоту, већ да
прими прасе. Напослетку чиновник прими пра-
се али с тим увјетом, да сељак остане код
њега на ручку, које се и зби.

Кад је кнез Милош, који је за сваку
ситницу дознавао, за ово чуо, зовне тога чи-
новника, па му рече: *„Зар се моје заповести
и моје наредбе тако слушају? Зашто си при-
мио оно прасе од сељака?“* Ну кад га чинов-
ник извести, да је и дародавац сељак с њиме
заједно прасе појео, онда му кнез Милош
опрости и посаветује га, да се окане митова
јер је то дело срамно, непоштено и налик на
лоцовлук.

*

Кад је кнез Милош Обреновић по други

пут дошао у Србију као владалац, онда је некакав трговац у Београду банкротирао, преписавши на сина сво имање своје. Сви веровници дођу кнезу Милошу и потуже му се на тога трговца, како их је похарао. Кнез Милош дозове тога трговца и запита га, зашто неће да измири своје веровнике? Он му одговори, да нема ништа, па да их из ништа неможе измирити. „*Како немаш ништа*“, рече кнез Милош, „*кад имаш толике куће у Београду?*“ На што му тај трговац одговори: „*то нису моје куће, него су синовљеве.*“ — „*Какве синовљеве?*“ испречи се на њега кнез Милош, „*кад ја знам, кад си ти те куће зидао, него да си одма намирио те људе*“. И тако је и било.

VI.

Кнез Милош Обреновић као прави пријатељ народа.

Кнез Милош Обреновић ценио је народ, дружио се с њиме, нити је икада допуштао, да се ма какав преимућствени сталез као стеница увуче у народ. Он је у Србији створио један чист, овејан, равноправан народ. Он је очистио Србију од турских спахија, али није ни допуштао, да се увуку у Србију нове спахије, па да поделе Србију на спахилуке.

Ево како је кнез Милош очистио Србију од турских спахија и како није допустио, да буду спахије обогаћени гејаци :

Кад је кнез Милош наумио био, да избави Србију од турских спахија, и опрости је од давања десетог дохотка годишњега, онда је најпре наумио био, да удари митом на *Стамбол*, али је видио, да би то врло много оцекло новаца, кад би та ствар по самоме миту ишла. Премишљајући о тој важној ствари по своју Србију, падне му на ум као вешту човеку и старешини од онога народа, који тамо живи и чије потребе он потпуно познаје, да ваља и митити, али и новцем и речима, новцем великаше и доглавнике царске у Цариграду, а речима и простом политиком спахије турске по Србији. Срећом је кнез Милош у оно време имао по вољи везира у Београду, који га је слушао, као да му је био подложник; а велика је срећа била, што је тај везир српски знао, те му није требало тумача, да му по томе и трећи тајну знаде. Он је томе везиру казао у Топчидеру, шта је наумио и питао га је, бил' он могао штогод зато са спахијама уговарати, и кад му је казао, да ће неколико бисага пуних послати у Цариград на порту међ диванлије, везир му је то одобрио, још му је рекао, да како год он углави са спахијама за откуп, онако ће му се и на порти поферманити. Још

му је везир рекао, да ће му ићи на руку у свачему, и у Цариграду и код спахија у Србији, само да га увек обавести, шта ради, да не би он сам нехотице поклизнуо.

Кад је то кнез Милош са везиром утврдио и везира на своју руку сасвим предобио, онда му рече, да ће он поредом све спахије к себи позивати, а што год јефтиније откуп с њима уговори, то ће више добити он (везир) и доглавници султанови, само нека се он (везир) влада по његовим речима.

Потоме је кнез Милош сазивао спахије поредом. Најглавнији спахија био је *Јајић*, *Адем бег* и *Сулејман бег*. Готово је сва ваљевска и Ваљево било његово, велики су доходак ти људи имали и живили су врло господски. Кнез је Милош мислио, кад ту поглавицу од спахија придобије, да ће остале спахије одма на свашто пристати. Тако је и било. Кад ти *Јајићи* њему на позив у *Топчидер* у гости дођоше, он им рече: „*О бегови, јесте ли ви што рђаво сањали ово коју ноћ ил добро? јер ја сам ево добио поруку од везира и послао сам татарина у Стамбол да још боље дознам. По везировој речи за вас се спахије зло мише на порти, сад ће вам се поуцени спахилука бацити порез, како ће да вам отешта, па ће те сви бити јешинлук и вакуи (крунина и црквена добра) јер султану ваља многе дугове ислаћивати по Јерусалиму*

и тамо по светима местима што су га нагнали на то Москову, те је јешинлук и вакуше предао, да се то подмирује, пак сад вели султан, да немора он то сам давати, него сви Турци.“ На то га Јајићи упиташе: „господару, па како ти мислиш, да је по нас боље, научи нас, јер ми знамо, да ти знаш, шта се мисли на порти, а и то знамо, да се твоја реч прима и слуша одма по султановој.“ Кнез Милош на то њима одговори: „е видиш ја овако есапим, да кад царски човек овамо дође, те пође вам писати спахилуке и пође да узхвати рачун од годишњег дохотка, онда вам ваља, да се не преварате, па да му не речете, и мате доходак бог зна колико хиљада гроша, па да му речете по педесет дуката на годину, еда би како мало порезе на вас, пет ил десет дуката на годину дошло, те да тако омање прођете, јер штогод више кажете, помисљаће царев човек, да још више имате, пак може збиља заћи по народу да разбира; а ви знате, ко су геаци, они ће вам да граде од марјаша дукат, па куд ћете онда? Још ти може наметнути јешина (надзорника добара круне), те ће те из његових руку гледати, кад ће да вам бацу какав мршав залогај, а масне ће он са стамболијама делити.“

Не те речи дигну се бегови управ везиру у град. Изишавши пред њега кажу му, како су били у гостима код кнеза Милоша,

и како им је казивао, шта им може бити од спахилука, но да су дошли к њему, да чују из његових уста, од њега царева већила (наместника), како би се могло олакше опростити какове беде, бар да о мањој глоби прођу. Везир им се као старешина мало набаучи и на њи се осече рекавши им: „*мој је град, и ви сте моји и под мојом руком као Турци и ерлије (грађани), а шта ви по Србији имате, ваше тимаре и забитлуке, у то се не пачам, то је Коџа-Милошев посао, па ви с њиме како разгрнете; а моје је, као што реко, град и топови и ваше главе*“. Јајићи слегнувши раменима отиду по обичају своје алајбегу на разговор и договор. Ту су се обично купили богати и главни Турци, те су проводили по два сата с вечера, па су се онда разилазили, сваки својој кући на конак. Ту су се главне спахије договориле, да иду по везировој речи *Коџа-Милошу*, па да се њему моле, да он то узме на се, еда би како по њи најбоље напутио и исправио.

Већ је међутим и кнез Милош и везир радио о томе у Цариграду и већ се знало, који ће царев човек доћи у Београд, да ерлије преслуша, и потоме да се прави рачун Србима за откуп од спахија, и већ је дотле однео татарин томе ефендији добру попутнију кад пође у Србију, да зна, куд иде, па да весео путује.

Кад су се те главне спахије по своме договору искупиле код кнеза Милоша и кад су му казале, како их је везир упутио на њега и да данас до њега стоји, како ће им и *Стамбол* судити; и тако му се молише као господару, коме љубе ногу и папучу, да им сад каже, како ће се владати, кад им царев човек дође, те их к себи позове на тај разговор. На то им кнез Милош рече: „*море Турци, ја сам ето Јајићима казао, да штогод мање речете, да берете вајде од ваших тимара, да ће по вас боље бити, е, а сад да пречекамо до који дан, док нам и тај ефендија дође из Стамбола, па док се с њим мало поразговоримо, а ви ми онда тако ошет дођите па ћу вас научити, како ће најбоље бити, е ја волијем вама него султану.*“

А кад дође царев човек, те га везир одма доведе кнезу Милошу у Топчидер, где договорно наредише, како ће за српске паре опростити Србију спахија, а да Србија мало осети.

Таки сутра дан дођоше спахије кнезу Милошу и питаше га: „*еда шта, господару, по нас добра?*“ Он им одговори: „*ако ме узслушате, па речете као што вам кажем, који имао хиљаду дуката од свога спахилука, да рече, имао је петдесет или двадесет и пет; који имао сто дуката, да рече имао је сто до две стотине гроша; јесте ли ме разумели?*“ „*Јесмо господару,*“ повикаше они као из једног

грла. Онда им он опет рече : „кад тако направите рачун са ефендијом, а ви добро утубите, како је који говорио, да ми знате онда казати.“ Турци му се поклонеше до црне земље и љубише га у скут и у руку и отидоше сваки својој кући.

Кнез се Милош свему томе послу чињаше и невешт, јер је знао, да је везир и да је ефендија његов, пак му није требало боља помагача. А кад ефендија сврши по жељи кнежевој тај рачун са Турцима спахијама, онда дође кнезу Милошу, те му верно каза, како је Србија срећна и како ни осетити неће, а опростиће се давања десетина од свога годишњег имања. Да је кнез Милош око те преважне ствари потрошио сто хиљада дуката то је истина, али шта је то према једном десетку од године дана у свој Србији? Ефендија је као и везир добро напунио џепове, а и диванлије на порти примили су добре поклоне, што се то све на порти одобрило, и у Србију опет везиру повратило, да он тај откуп од кнеза Милоша крене и да спахије исплати. Јао мајко турска, кад везир зовну спахије преда се, па кад им рече, шта је порта судила, као да их посеће све листом, тако клонуше и повикаше у гњеву и у једу : „волимо нека буде јешин-лук и вакуи, но да остане Србима џаба“. Али их везир дочека речима другима упитав-

ши их: „је сте ли ви Турци, лагали цареву човеку, кад сте били пред њим код мене на дивану, или сте истину говорили?“

Сад се Турци нашли у процепу, јер ако реку, да су лагали, полетиће им главе са рамена, јер Турчин не сме ни један слагати Турчину, почем је то проклето, па турска вера не подноси. Зато рекоше му Турци, да нису никако лагали, али само жале, што ће да нестане турска господства у Србији, па ће и Стамбол за то осетити, а већ њима подједнако бива и право им је, што им дође од султана. На то им везир каза, да ће за неколико дана примити откуп потпун, а више да нема ни један посла по селима и да им се субаше за три дана одселе из спахилука.

Ти су исти Турци ишли кнезу Милошу да се јадикую, и он им је онда овако говорио: „море Турци, ви нисте разумели везира он је вама казао, да је то тако од оних спахилука што су дошли мукте некоме; а спахилуци који имају берате од заслуга, те су или по јунаштву или за благо дошли коме у руке, у другу су руку; они се продају пошто спахија оће; а ја знам, да ви нисте ништа добили чаба, већ сте стекли све или на сабљи или за благо“.

Турци су знали куд нагиње кнез Милош, а кнез Милош куд је нагао, онамо је и продрео и за багателу ослободио Србију од тих наметника.

И ово је израдио кнез Милош за неколико месеци, и то је сасвим на чисто свршио тако, да се та ствар никад више не може потећи.

*

*

*

Кад су после ослобођења од турских спахија неки србијански великаши и обогачени геаци навалили били на кнеза Милоша, да се у Србији заведе насљедно племићство и да се подели земља на спахилуке, онда је кнез Милош на велике неприлике наилазио. Он је таква предлагања храбро и патријотично одбијао и овако одговарао: „нећу ја у једној земљи да имам две сорте народа, сви сте ви у праву грађанском једнаки. Како би ја допустио, да онај сељак, који је за ову слободу, коју сад сви уживамо, многе жртве принео, који је и сад још сав у ранама, дао или роба или гроба, па да га ја теби С—ћу, А—П—ћу, П. М. Н—ћу дам, да ви који сте имали прилику до новаца доћи над њима господарите; никако ја то допустити не могу. Ја би за то пред Богом на страшноме суду одговарао. Нећу ја да будем спахија у Србији, ал баш не ћете бити ни ви; ако хоћете спахилука, ено вам Влашке па тамо кушујте“.

Трајућој овој распри о спахилуцима рекао је кнез Милош једном свом човеку: „како би ја смео допустити да се по Србији

уведу спахилуци; видиш ти само, какав би то био терет по цео народ; ето шта ми само овде у Крагујевцу трошимо; ми више трошимо него сви начелници што троше по Србији; па би толико исто трошиле спахије, да је један у Шапцу, један у Ваљеву, један у Смедереву, један у Ужици, један у Крушевцу и т. д. Све те спахије исто би толико трошиле, јер би сваки хтео да буде с кнезом раван у трошку, а то би се све од народа узимало.*

* * *

Кад је Милош Обреновић кнезом Србије постао, један му од дворских улизица приликом честитања стане доказивати, како је код јевропских владара уобичајено, да сваки принц има свој чин, на који му је плаћа одређена и која се по наособ рукује тако, да с временом до велике своте нарасте; па како би добро било, да се и младим кнежевићима чин и плаћа одреди. На ово му кнез Милош оштро одговори: „какав ми је оно отац, који се није кадар постарати за своју децу; он је кукавица, а није отац. Нетреба, није нужно, да други води бригу за моју децу, кадар сам ја за њи старати се.“

* * *

Неки млад човек Ђ. Ђ. пролазећи од бајира крај кафане турске у Шапцу вароши, која је најближе до Ђуприје, и опазивши на доксату како неки потурчењак Хаџија авдес

узимаше, проговори јасно, да је осим тога Хаџије и више људи могло чути: „да воли видети кад нас погани, него кад Турчин узима авдес.“

То се Хаџији учини велика срамота, а и врло му је жао било, што му влашче погрди светињу, па проплака од муке и једа, прекиде авдес и батали језан (молитву), пак отишавши дома појаха коња, те одљума управо у Крагујевац, да се тужи старом господару на Ђ. Б. — Дошавши тако приповеди најпре покојном Амици (Сими Паштрмцу), као своме старом знанцу своју љуту муку и велику жалост, рекавши му: *ама добар човече, знаш, бива, да нисам парничар ни кавгаџија ни пре био, док нисам полазио кабу, те дођо давуџија (тужитељ), ето теби и старом господару, да видим има ли правде, бива, казују људи за Милошев суд, да длаку на четворо џепа, а шта велиш ти, ваља ли ми се потужити на онаку срамну неправду?*“ Амица му рече да оде горе (на дивану) и да изађе пред господара, пак ће наћи праведна суда.

Тако се Турчин прими уз басамаке и изађе пред господара, коме се поклони и приђе му руци и папучи, пак онда одступи са серцаде (ћилима). Кнез га је Милош познавао и упита га: „од куд ти, Хаџија, чак амо зађе? Јеси ли дошао по невољи, или она-

ко каквим послом?“ Хаџија му на то одговори: „Господару, дошао сам ти по невољи, да ти се изјадам и натугујем од муке, бива баш по срамоти, што је зар жешће већ и нема. Ето баш у прошли петак, бива, у подне узима авдес, зар да одклањам језан, а наиђе горопадник онај Ђ. Б. и нехтеде проћи с миром, већ повика да воли гледати, кад пас погани, но кад Турчин узима авдес. То, господару, неможе поднети турска вера, па у мени оће срце да препукне од тешке жалости, што ми светогрдник срамоти закон, пак се ето теби тужим, бива, царев си мушир и већил (наместник), на сваком месту, и зар ти ваља бранити свакога страдалца.“

Саслушавши кнез Милош Хаџијну тужбу рече му: „Није лепо од Ђ. Б. што ти тако нагрди авдес, али и њега, знаш, заноси младост. А вере ти, Хаџија, да ми право кажеш, што ћу те питати?“ — Хаџија му рече: „казаћу ти, господару, дина ми мога, само ако будем знао.“ — Онда опет проговори кнез Милош: „Е сад ми кажи, знаш кад си био млад некада, па онако још дашџија (поносит) и силован, кад сретеш по неколико Влаха на коњима, да иду у чаршију или из чаршије (пијаце), је си ли кадкод привикао: „Сјаши, крсте, закон ти твој!“ А они јадни поскачу с коња у глиб до колена, вичући покорно: „Оћемо, Ага драги, само с миром

проћи. ' Је ли тога било кад год?' На то му Хаџија рече, разрогачивши мало очи и понабравши мало чело: „Бивало је господару, знаш још некад за младости, а бива за турска времена (времена) и господства по Србији.“

То расрди кнеза Милоша јако, пак се осече на потурицу: „Ха, курво, онда, велиш бијаше турски земан и господство, пак ти је слободно било исовати крст и закон хришћански и злоставити јадну ригу на њену друму у њеној земљи; а сад ти бива за муку, кад ти Србин врати жао за срамоту. Па још, курво, смеш ми доћи амо, да се тужиш, а шта би кадија некада шабачким Србима рекао, да су се на те потужили? Зар их неби испребијао, да би многи од убоја умро, а оглобио би их осим боја до голе душе, нити би их прпустио из ваших тавница. А ја бре нећу тебе глобити ни апсити, већ ћу ја тебе по туру, да ти знаш да су турска времена прошла док чујеш мене у животу.“

И тако се то сврши и Хаџија дошавши у Шабац одговараше на питање, како је отишао и дошао? да је боље отишао но дошао.

* * *

Приступ свакоме код кнеза Милоша не само да није смео бити отештан, него је он увек, кад само не би имао велика посла, имао обичај, кад би какве стране људе из унутрашњости видио, где се врзу око двора, њи

кроз ађутанта дао питати, оће ли њему, па ако су ради пред њега изаћи одма их је позвао и питао шта оће, предузео би њихове тужбе и гледао би, да се како праведно тако и брзо, или бар без церемонија и формалитета извиде и сврше, јер, рече, да људи не дангубе и да се не троше. Више пути имао је обичај говорити: „видим да без науке и шероводства не може се држава завести и народом управљати; али се бојим, да ће ми кад се шискарање премножи, народ унесрећити; бојим се, да оно што смо ми као про-стаци с рабошом стекли и основали, кад се учени преумноже, са шискарањем не поремети.“

У колико је кнез Милош Обреновић јако волио народ и радо с њиме опћио, у толико је већма мрзио на светину, коју је он ритином звао, па је често говорио: „на рити се не треба никад уздати, јер оња иде за оним, који јој се кашње и боље јави. Ти донесеш сто ока ракије, а ја донесем две стотине ока ракије, па је моја рита.“

VII.

Кнез Милош Обреновић раскида окове сујевјерја, изопачених установа и управа из средњег века.

За првашње владе кнез-Милоша Обреновића, кад се зидао његов двор у Београду

наишао је случајно један поп, па стане да види како неимари камење у темељ слажу, и дошавши кући приповедаше жени и деци како је гледао, где се зида господарски двор. Попадија се прекрсти, па упита свога попа, да ли је тако стајао, кад је то гледао, да му сенка нападне на зид, јер кад се узиди сенка онда мора човек умрети и до века у стајати из гроба и онда се врзати у глуво доба. На те речи попадијине поп сав претрну, јер му паде на ум, да је баш од бедема код зида стајао и да је своју сенку на зиду опазио, но попадији не рече ни речи, већ се само забринуо и опет онамо отиде, да баш види да ли су му могли сенку зазидати или нису.

Дошавши тамо види на жалост своју да му се сенка могла лако зазидати; а будала није видио, да опет од њега сенка пада, кад се од сунца окрене и да му је нико узети не може до тама једна. — Еле попа одма заболи глава и како кући дође, он паде главом одма на узглавље и рече попадији: „мене зло заболи глава, не знам шта ће бити!“ А попадија као обична злослутница повика: „Јао мени, попо, да ти нису збиља тамо сенку зазидали, да се разбацу оно камење, да те мука мине.“

И тако попадија одма отрчи буљукбаши Богдану Марковићу, који је надгледао како

се то гради, и поче га братимити и кумити да натера неимаре да кажу, јесу ли попу сенку зазидали, па да се растури оно камење, те да ће јој се поп опростити мука, што га могу у раку отерати. Буљукбаша као и она брже боље отиде тамо зиду с њоме заједно, те упита, где је поп стајао, кал су му сенку зазидали; зидар беше паметнији од њих, пак му рече: „прођи се буљукбаша лакрдије, ево овако је стајао.“ То му рече па стаде на оно исто место, где је поп стајао, а момцима рече да му зазидају сенку, и ако је зазидају да ће им дати дукат.“ Момци меташе камење на његову сенку, а сенка му се пењаше повр, камења, те на то се насмеја мајстор неимар и опет рече буљукбаши: „ето тако ти је и с попом било као и са мнош, нити то може друкчије бити, већ се само свет надлагује.“ Потом се уверио буљукбаша, али никако попадија, већ лелечући кући оде.

Не прође дан два, ал ти пуче глас, да је умр'о поп, што му је сенка зазидана, па ће се повампирити, те може сва чаршија stradати, ако пође по вампирском обичају људе гушити и јести; пак двојица од најбољих грађана поседоше своје коње и отрчаше кнеза Милошу, те му се замолише, да поруши онај зид и да опрости попа, да им се не повампире.

Кнез се Милош грохотом насмејао, па рече ономе једноме, кога добро познаваше : „море Мањојло, одкад си ти полудио, те верујеш, да има вампира.“ Па онда рече, те му зовнуше писара најстаријега *Лазара*, коме смејући се заповеди : „пиши, Лазо, кнезу Николи у Остружницу, нека одма иде у Београд и тамо нека стане са сунца према зиду, где се онај конак гради и нека заповеди овим неимарима, да му пред свим београђанима узидају сенку у дувар, пак онда нека иде кући, не би ли и он крепао ; али ја вам кажем, да му ништа бити неће.“ А београђанима рече : „сад ви идите кући, па ће вас зовнути кнез Никола, да видите како се сенка узиђује.“

Ова двојица путујући дома мислили су, да кнез Никола неће полудити, да дође да му сенку узиђују. Али се они преварише, јер кнез Никола, добивши од кнеза Милоша књигу, одма седе на коња и тако дође у Београд, пак онда нареди те му дођоше београђани зиду с друге стране, а он прође како ће му сенка пасти на зид, те онда зидари смејући се узиђиваше и узиђиваше а кнез се Никола сит несмејао и нашалио са београђанима и на походу им рече, да му дођу на даћу о крсном имену његовом. И да тако не уради кнез Милош са кнезом Николом, може бити да би се збиља привиђао и покојни пои

као вампир ; али кад већ ништа не бијаше кнезу Николи, већ му глава још шира порасла, онда и та гатка леже, те као и остале у заборав пође.

* * *

У селу Врелу у гробљу изашао је био на глас један вампир, коме име беше *Стојко*. За њега се казивало, да је порано из гробља излазио, да су га жене пре него што су краве помузле с вечера виђале. Тај глас пу-кне по земљи и покојни кнез Милош, чувши за то, насмеје се и зовне к себи једнога свога човека и упита га : „море, шта мислиш, има ли вампира на свету?“ Овај му одговори : „да, да има, и то су неке дугорепе тигре, те ноћу летећи чине велику ларму.“ На то се кнез Милош и опет насмеје и рекне : „прођи се, добар човече, тигра и тичија ка-лабалука ноћу, но ја питам за права вампира што из гробља устаје и свет плаши и мори.“ Тај му човек опет одговори : „зар не може никако веровати, да мртво земљом притиснуто тело оживити може и дићи се и под оноликих терета, но да је слушао да се често привиђају вампири живи ноћу око туђих појата, ће има доста пића и сланине, и — особито у гладну годину — око хамбарова и чардакова ће храна стојати.“ Кад то чу кнез Милош, онда опет проговори : „Е, и ја знадем за такве вампире, али ево болан

не био, у Врелу код Уба код цркве имаде гробље, и одатле изилази вампир још с вечера те плаши жене док још краве музу, пак шта мислиш, како би дознали, ко се збиља то вампири?“ На то му опет тај човек вељаше, да заповеди *Маринку киселици*, буљукбаши врељанском, да га ухвати и да га доведе.

Кнез Милош послушао је ту реч, но не прође пет шест дана, ал доби од капетана *Павла Даниловића* с *Уба* одговор где му се писаше, како је буљукбаша *Маринко* ишао да ухвати вампира, и како иза појаса обадве пушке сасуо вампиру у прса, и како је тешко жив остао од стра и утекао од њега.

Добивши кнез Милош такви глас, зовну к себи оног истог свога човека и даде му *Даниловићеву* књигу те је прочитао.

Почем су се оба прилично насмејали, рече кнез Милош томе своме човеку: „иди, синко, у Врело, ето сад о Спасову дне слави и онако црква она, али ако баш и неузаслави, те се варамо, а оно ће бити пуно тамо сабора и попова, јер многи свет оној цркви долази, и ту ће ти се наћи и прото из *Совљака*, па гледај да ми тога вампира добијеш, но ако ти мислиш да ће ти требовати, а ти поведи одавде момака са собом.“

Тај човек послуша свога господара и узе једнога момка са собом те отиде, кад

је дошло време тамо. На *Уб* је морао ударити свакојако; ту је по обичају већ одјашао код *Даниловића*, и по ручку, не казавши ништа *Даниловићу* рашта ће и камо ће, отиде преко *Совљака* и поведе са собом протопопа, који се већ и онако спремио био да цркви пође.

Код цркве је као уочи *Спасова* дне било пуно сабора и било је пет шест попова. По вечерњу вечерала се танка вечера посна. Сутра дан рано свршило се јутрење и литурђија заједно, као што је свуд по селима обичај по *Србији*, и потом се ваздан до пред ноћ јело и пило, певало и играло, јуначке игре заметале.

Ту је био и буљукбаша *Маринко киселица*, кога је особито прото совљачки задиркивао, како је ишао на вампира, и како је бежао од њега, побацивши обадве мале пушке од себе у ономе страху, да их је тешко сутра дан нашао. Слушајући те речи онај човек господарски учини се као да то чује за вампире, те запита *Маринка* буљукбашу, како је то било, је ли баш збиља он видио вампира? *Маринко* му искрено каза: „то је страхота била,“ и показа руком на једну дивљаку у гробљу и рече: „Ево му гроба и оданде изађе још се није било чисто ни сумрачило, па потегне овом стазом управо у село, а ја сам га са два момка, ка-

ко ми је капетан Павле казао тамо у заседи чекао, и кад ми се приближио, опазио сам, да огањ сипа из очију и из уста, а ја онда скочим пред њега и опалим обе пушке у њега, а он ме посу ватром и мало ме не опрљи, и хоћаше да ме сможди, да не утеко са дружином тако, да смо се тек сутра дан по странпутицама поналазили.“ Чувши то све тај господарски човек рече *Маринку*, да му одма за њим још зарана дође у Бањане; и опростивши се са сабором и са свештенством одјаха са својим момком путем кроз Врело у Бањане. Тамо му стиже на брзо и *Маринко*, где му каза, порашта је дошао из Крагујевца. *Маринко* се препаде и рече: „осим мене нека ти је срећно, ал ја тамо не смем ићи ни за главу.“ Но тај господарски човек обрте и охрабри и рече му, да ће код њега у заседи стајати, да се не боји ништа, докле њега пред собом види, тек му сад ваља тамо ићи, да му покаже путове, којим вампир удараше, кад кани поћи у село.

Маринко је видио, да нема куд камо, те већ некако и силом весео пође у друштву. Тамо су дошли баш како ваља, јер тек што се на две стране наместише, а вампир се указа од оне исте дивјакс и удари мањом сгазом на онога момка. Тај момак био је врло снажан и срчан, но ипак како и сам казиваше, мислио је по речима ма-

ринковим судећи, да вампиру не може пушка досадити, те одма склони иза појаса обадве пушке и нож, и поуздавши се у своју снагу више, дочека вампира у кости јуначке и одма повика, притиснувши га пода се: „божја вера, ево га, има кости као и ја те није авет.“ Тамо и ова двојица притрче и кад размоташе вампира, а то сва тројица познадоше младо једно попче удово што је с њима онај дан и код цркве било. Онај господарски човек одма заказа томе младоме попу, да с места кући иде и да сутра дорани на Уб, па ће с њима ићи по заповести господаревој у Крагујевац, но да се ништа не боји, јер ће та сва лакрдија проћи у шали, а Маринку је заказано да ћути.

Тако је и било. Поп је још пре дошао на Уб, него овај господарски човек са својим момком. Кад се ту састали, онда су одатле заједно отишли у Крагујевац.

У Крагујевцу одјаше поп у гостионици, где му је речено, да причека господареву вољу. Господарски човек каже господару све поредом како је путовао и шта је свршио. На то кнез Милош одма посла момка једнога по попа, те му дође у двор пред њега и познавши га упита: „зашто се, болан, повампири као поп, коме ваљаде да свет учи да нема вампира, ни вила, ни вештица, ни аветиња, ни мора? А ти си Сојевић, пак ми

је за чудо, да се ниси бољем чему домислио кад си мислио збијати шале.“ Млади му поп рече: „Господару! То је било по невољи. Кад ме је отац женио, није за мене оне цуре узео, коју сам ја бегенисао, већ ме је присилио, те сам узео немилу њему по вољи. Но ево има скоро већ година, како сам, богу хвала, удовац, а радо сам се састајао са мојим првим ашиковањем, а нисам знао друкчије како ћу, већ повампирим некога Стојка. за њега се још за живота мислило и говорило, да је друговао са вилама и са вештицама.“ На те га речи упита кнез Милош: „Па што се ниси по други пут женио као остали људи, кад ти цуру волеш, а она тебе бегенише?“ „Е, господару,“ рече млади поп, „неда ми митрополит, да се по други пут женим.“ Кнез Милош опет га упита: „А је си ли ти море питао зато митрополита?“ Поп му каже, да није, већ да је по проти поручивао, кад је ишао митрополиту, и да му је прота тај глас донео.

На то кнез Милош таки зовну митрополита преда се и упита га, „еда ли се не сме ду удови попови женити као и остали људи и ко је то луд закратио?“ Митрополит му каза: „да свештеник не може имати до само једну жену по уредбама каноничким“. На то му кнез Милош одма одговори рекавши му: „та Бог вас, вели, људи видио, није о-

вај млади попић Турчин, да он држи харем жена, већ по једну као што и те ваше уредбе веле, већ ти тога човека пуштај нек се он жени, нека ми се не вампири више, јер му ја нимало не забављам што се поводи за срцем, као млад, па за страни.“ Митрополит не рече ни једне више, већ само што рече удову попу, да дође по писмо (диспензацију), па нека се, Бога молећи, венча. Али кнез Милош и на то рече: „рашта му писмо од тебе, јер би потом морао сваки теби доћи, који се год по други пут узажени, човек нек иде и нека каже свакоме, где је био и шта је чуо, па нека се одма жени као и остали свет, а ако ко загне, те му се учини криво штогод, а он нека дође амо у Крагујевац до нас, па ће чути од нас свуколику исправу.“

Тако је и било у оно сретно време, и може бити да и сад красан пород тога младога попа захваљује Богу, што је Србима дао у оно време онакова мудра старешину, који по зрелој својој памети раскида ланце сујевјерја и изопачених управа као танке сламке што се по себи ниште.

VIII.

Кнез Милош Обреновић штедљив и реван старешина у народној као и у својој кући.

Кнез Милош јако је мрзио на раскошје (луксуз), и зато је настојавао, да не иду новци из Србије у стране земље, па да се људи оним задовоље што земља производи, па да не траже оно што им мањка, већ само то што им је потребито.

Више је пути кнез Милош световао кј агујевчане, да се окану онаких великих трошкова на хаљине женске, доказујући, како смо ми народ нов, слаб, сиромашан, како ми у земљи нашој немамо никаквих фабрика, него се материје за хаљине све за скупе новце из других земаља доносе и тако новци из отачаства износе се у туђу земљу.

Што је друге световао да чине, то је сам од себе почео, јер кнегиња *Љубица* обично је носила просто грађанско одело без икаква златовеза.

* * *

Кад је кнез Милош по други пут дошао у Србију, пољорадња била је у Србији јако занемарена и подизати су били само воћњаци. Српски сељак имао је вољу пећи ракију и с њом трговати, а сејао је шенице само

толико, колико му је требало за кућу, а њиве су остале упарложене.

Ово се кнезу Милошу није допало, зато по повратку свом желио је видети како народ живи, те с' пролећа предузме путовати по Србији. Кад је био близу једног села, види једну њиву, сву у корову обраслу, а око ње друге њиве урађене, а шеница се као кадиџа зелени. Чим дође у село запита кмета, чија је она коровом обрасла њива, а кмет му рече: „Господару то је њива једног отачственог сина из села“. Онда га опет запита кнез: „А она до њега чија је?“ кмет му одговори: „Она је њива једног брата Србина, који се по мађарском збегу овде населио.“ Кнез Милош даде дозвати отачственог сина и рече му: „Ја сад идем даље, за две недеље дана вратићу се, ако ти њива не буде узорана и посејана, усред њиве ударићу колац, а тебе на њега набити.“ И заиста кад се кнез повратио, њива је била узорана и посејана. Разуме се по себи, да не би кнез Милош сељаку дану реч одржао, да није урадио њиву по заповести књежевој, али који је познавао истинитост и озбиљност покојног кнеза Милоша, тај не би желио, да буде у кожи сељака па да се осведочи, јер ако ништа друго, церић би имао посла с њиме.

* * *

Како је покојни кнез Милош Обреновић у својој кући и породици био штедљив и чуваран, показаше нам ова приповетка:

Дођем ја једне године у Беч баш на наш велики петак. Сместивши се у стану дођем у походе покојном *Вуку Караџићу*; он ме позове, да му будем гост првог дана Ускрса, казавши ми, да ће ме сремачки почастити. Лицем на тај дан дођем пред подне и Вук ме одма послужи са сремачком шљивовицом. Кад смо за стол поседали да ручамо, изнесе се говеђа чорба, после те чорбе ћајија са свињским месом; онда се донесе на стол говеђе месо са куваним реном; после тога дође кисео купус са шунком и свињским месним кобасицама; и после тога искрсну на стол печено прасе; и на послетку прекрилише стол сами српски колачи и црвена јаја. Ручак је приређивала госпођа Вуковица са мојом покојном сестром *Милицом Стојадиновић*.

Вино смо пили раковачку салаксију из подунавља сремачког. После ручка уклони се из трпезарије женскадија, и сами нас двојица, цвркутајући салаксију, разговарасмо о свачему, понајвише о народним стварима. Некако се истакну разговор о кнезовима српским *Милошу и Михаилу Обреновићима*, који су онда обојица били у Бечу, и Вук стаде преповедати: „кнез Михаил брао је од оца, кнеза Милоша, годишњих 6000 дуката; али је та

свота била њему малена, зато ми је долазио и говорио, да идем кнезу Милошу, па да му кажем, да он са 6000 дуката у Бечу не може изилазити на крај годишње, па да му баба подигне годишње уживање; ја сам одлазио кнезу Милошу чешће тог посла ради и саопштавао сам му синовљеву поруку; али се кнез Милош није дао наговорити, да сину повиси годишње издржавање, додавајући, да је то доста и предоста за једно грло, јер и он толико не троши. Мени се већ било дотужало долазити, час једном час другом кнезу, и то без икакве помоћи, зато смислим нешто да учиним, да будем миран једаред за свагда. И тако кад ми је кнез Михаил опет дошао казавши ми, да идем баби, па да му кажем, да се он у дуг уваљује, јер не може крај с крајем сватити, онда ја одем кнезу Милошу и све му верно приповедим, шта је син казао; али се он не даде ни осолити, већ остаде при томе, да му плаћу годишњу повисити неће, јер је то доста и сувише на издржање једнога човека. Онда се ја испречим на кнеза Милоша рекавши му: „а знаш ли ти, господару, шта може од тебе учинити кнез Михаил, ако му годишње издржање не повисиш?“ „А шта може?“ запита ме кнез Милош са разрогаченим очима; а ја му онда одговорим: „а знаш ли ти, господару, да те бе кнез Михаил може прогласити за лудог

човека, па ће се онда од тебе судом одузети цела твоја сермија и предати њему, да он с њоме управља, па ћеш тек ти онда изгледати из његових руку, да ти што удели.“ Кнез Милош поћути, па ми онда рече: „Мај, Вуче, право велиш, а шта није Шваба кадар учинити? Иди га питај, колико оће да му дадем на годину.“ Ја дођем кнезу Михаилу, па веселим лицем запитам га колико му треба на трошак новаца за годину, и кад ми је казао колико, опет дођем кнезу Милошу и кажем му захтев синовљев, он буде задовољан по невољи, и тако та ствар легне; и да нисам тако измислио да задам страх кнезу Милошу, неби никад био миран; а горео сам на две ватре.“

IX.

Кнез Милош Обреновић знао је заметати шале и доскочити свакоме, кад је томе било време и прилика.

За првашње своје владе једном је кнез Милош седио у ходнику, и спази једног старца сељака, који туда улицом иђаше. Заповеди момцима, да онога старца брже пред њега доведу. Изненађен и мало уплашен старац кад пред кнеза Милоша дође упита га он: „Познајеш ли ти мене старче?“ Старац од-

говори: „Како ја тебе, господару, не би познавао, ти си наш господар кнез Милош.“
Онда кнез Милош настави: „Знам ја то, али кажи ми, откуда ти мене познајеш још из почетка?“ Старац одговори: „Бог ти је дао, господару, нек ти је срећно, нек су ти живи бегови и кнегиња.“ Кнез Милош осече се на старца рекавши: „Све то на страну, него ми кажи, откуда ме познајеш и осим тога?“ Старац ипак стаде околишити: „Бог ти је дао, господару, нека ти је срећно, нека те Бог поживи, да нам још много година заповедаш, а ми да те слушамо.“ Напоследку кнез Милош оштрим гласом рекне: „Море, немој околишити, него ми на просто кажи, откуда ме познајеш у самом почетку?“ „Е добро, господару, кад баш оћеш, ево да ти кажем: ти си код мене служио, био си мој слуга.“ — „Ха“, рече кнез Милош, „сад сам се уверио, сад кад знаш, да сам ја код тебе служио, треба и то да знаш, да си ми 70 пара задржао од моје плаће, а греота је од слуге закинути, јер сам ја то горко и великим трудом заслужио, и сад оћу, да ми 70 пара платиш.“ — „Добро, господару,“ одговори старац, и затим извади 70 пара, ал му кнез Милош рече: „Нећу ја те паре, него оћу оне старе паре, какве су онда биле кад сам код тебе служио.“ — „Е добро, господару, ја идем у чаршију, да потражим

оне старе паре,“ рекне старац. Мало било дуго не трајало, дође старац са 70 пара и преда их бившем свом слуги; онда кнез Милош рече: „Е сад смо се искусурили, сад ми ниси више дужан.“ Кад се све ово свршило и кад се кнез Милош са својим старим газдом мало прошалио, заповеди благајнику *Јакшићу*, да изброји 70 ермилука (од прилике 50 дуката), те дукате даде старцу рекавши му: „ти си оних 70 пара мени платио, што си ми био дужан као твом слуги, а ја ти ево дајем 70 ермилука као бившем мом газди.“

*

*

*

За време прве владе кнеза Милоша у Србији догодио се смешан догађај: Господарски момак *Ј. К.* путовао је господарским послом по *Гружи*, и враћајући се у Крагујевац удари кроз село *Опорницу*, и ту од љutih паса мал није страдао, јер му једна шаровина уиропнице скочи на коња, и да момак не потеже из пушке те га уби, био би му коња нагрдио.

Није прошао један добар сат како је момак с пута у конак дошао, ал ево ти *ере* из *Опорнице*, где вођаше два вочића у колима са собом са оним истим шаровом, што му је кола готово напунио. Како дође, он попушта волове из јармова, па управ господару Милошу отиде на тужбу. Господар га

Милош по обичају лепо дочека и упита: „Шта ћеш, брате, шта си довезао у колима?“ Ера му на то рече: „Господару! Зло сам ти дошао, а носим ти свој јад у колима, ено погледај онака ајвана, зар га нема ни у две Србије; био ми је и отац и мати, и брат и сестра, био ми је и пушка и сабља, био, ми је чувар кућни. Господару! Био ми је сле-ме кућње.“ Сељак наброји све пасје доброте и дуже би о томе још беседио, да га не упита господар: „Е па шта ћеш, брате?“ Сељак му рече: „Господару, твој ме момак оскати и уби га прошавши сад пре два сата кроз село, пак шта оћу, иштем главу за главу, господару, то је прави суд.“ Господар Милош рече му поздраво, како ће и други чути моћи: „Брате, ето тамо доле има неки *Амица* (Сима Паштршац), који тако за псе суди и за керове, кад се нетко за то посвађа, ја ти, брате, нисам томе вешт као Амица, него спадни доле па нађи Амицу, па ће ти бити одма суда.“ Сељак сисавши доле викне: „Камо тај Амица, што суди за псе?“ Амица му се јави: „Ја сам, брате, оди овамо ближе, ја судим за псе паски, па ћемо судити и теби, но да ми кажеш како је то било?“ Сељак му приповеди хвалећи свога шарова, како је момка даље одбијао од своје куће, а онај га убио и како га сад никако прегорети не може, ван да

буде суда главу за главу.“ Амица га је лепо световао и блажио, да не иште неупутно човечије главе за пасију, додавши му још овим речима: „Ето, брате, у нас на Лепеници, где кољемо говеда и овце, дала је добра срећа, пе има довољно пашчади, што подранисмо и лодигосмо тамо, има их, брате, белих, има и црних, мургастих, зелених, шарених, са ушима и без ушију, кусих и прекусих и репатих, па ћемо понети две омче, а ти зађи од воде, па их натерај на мене, а ја ћу хватати, па ти с благословом два за једног дајем.“ На то се сељак озлосрди, па повика: „шта ће мени то, ја оћу главу за главу.“ Опет му је Амица лепе речи говорио: „немој, брате, искати главе за главу, ако ти је мало два кера, е баш на моју штету алалим ти четири, па ајде да похватамо, па носи их с мојим благословом, нека ти лају око куће, а наши пси нису као ваши геачки, ово су, болан ве био, варошани, па мало јецу, а лепо лају.“ Али се сељак не даде ни гвозденим вилама оседлати, већ кидиса речма на Амицу, иштући једнако главу за главу. Још му рече: „Ако је теби мрско и жао ти је да тога мого злотвора убијеш што ми је кућу раскопао, а ти га вежи па ћу га убити ја.“

На то се и предобри Амица расрди, те обали *еру*, и удари му двадесет и пет ба-

тина за те речи и натера га, те однесе шарова кући.

* * *

Кад су некад немачке новине повикале на кнеза Милоша Обреновића, да он прима у момаштво *пустахије*, а не *ајдуке*, онда је он имао обичај кад се који ајдук преда, да га најпре даде другоме старешини, да код њега пребуде неко време, па га је после примао к себи у конак, почем је видио да је ваљан. Тако дође неки *Новак* ајдук, те допаде кнезу *Радомиру*, да у њега зиму презими. Кнез је *Радомир* мислио, да му је господар послао слугу бадава, јер *Новак* не искаше плаћу, а он видећи *Новака* по ајдучки богато одевена, а под скупоценим оружјем, — а *Новак* је опет мислио, да је ту као обично на јатаку, где се само једе и пије, па кад пође, да му онда плати за дочек и за гостовање. Кад прва субота дође и опази кнез *Радомир*, како *Новак* обеси котлић с водом о вериге, па угрија воде и по обичају као у очи блага да на себи ноге опра, помишљаше: „ваљада ће и њему сутра пре цркве ноге опрати, кад није с вечера.“ А кад сутра дан тешко ајдук дочека, да чује својим увом, да ударе звона на јутрење, те се очешља, уми и отиде у цркву, а домаћин остаде дома. Кад *Новак* из цркве дође, а он узне ђезвицу и испече себи каву, те попивши пред њом ракију и

њу уз чибук. На то се кнез *Радомир* мало и озловеди, па му повика: „О Новаче!“ Новак одговори: „Шта ти је!“ Онда му кнез опет повика: „Ми синоћ не опрасмо ногу?“ А Новак му на то одговори: „ја сам себи опрао, а што ти ниси теби, ја не знам.“ Кнез је *Радомир* збиља двоумио, да ли му је *Новак* баш тако одговорио, пак испаде из своје избе напоље и окорно му рече: „та, море, ми не опрасмо ногу синоћ!“ Али *Новак* се на њега осече, па му рече: „Егс ти тенцере, а ено ти бунара, и донеси још које дрво на ватру, па стакни ту ватру мало, па угри воде и пери себи ноге, кад си луд, па ти није жене туде.“

На то се кнез *Радомир* страшно озлоједи и расрди па му рече: „ти си мој слуга, пак ми мораш чинити сваки измет.“ Али му и *Новак* не остаде дужан, већ му и он одговори: „да сам ја хтео служити и хтео бити измећар, не би ја своје куће раскопао и три турска опака узео на своју душу, што потамани.“ Кнез *Радомир* не хотећи се с њиме прегањати ни свађати, обуче се, пак му само рече: „сад ћу ја тебе у суду умекшати.“ И тако отиде као олуја. И збиља не прође мало час, а дође пандур и рече *Новаку* да иде с њиме у суд по кнежевој речи. Новак му рече, да се одбије и да седи с миром, али пандур који се научио, да му

се реч слуша, ни пет ни девет већ ухвати *Новака* за прса, да га збиља гони кнезу на суд. А *Новак*, који је много јачи био од тога пандура, спопадне га адучки и учини с њиме оно, што ајдук учини, кад га ко дирне, па га онда остави у конаку радомировом, а он скупи свој партал, па отиде управо господару, те му све поредом каза, шта му се догодило. Но и кнез *Радомир* похитио је у конак господарски, кад је чуо, да је *Новак* тамо, а кнез *Милош* видећи га, како се пење уз басамаке к њему горе, пак шалећи се повика: „О Новаче! Ми синоћ не опрасмо ногу?“ И опет тако исто као новаковим гласом одговори: „ја сам моје опрао, а што ти ниси теби ја не знам.“ Кнез *Радомир*, чувши ту лакрдију, оману руком и збоде низ басамаке, па оде од куд је и дошао неопраних ногу.

*

*

*

Један *ера* донесе на двема кобилицама натовареног у мешинама катрана на продају у Крагујевац Баш кад је пред кнез милошевим двором био, стаде један војник бубњати, да се купе војници. Ерине кобилице поплаше се од те бубњаве, потрчу у каламшир, а мешине са катраном падну на калдрму, распукну се и сав катран просне се по калдрми. Ера је одма, чим су се кобилице поплашиле, стао махати руком на бубњара,

вичући: „не тандрчи у зао час тандркао, поплашише ми се кобилице, пропаде ми мал.“ Кнез је Милош то све гледао и слушао са свога ходника, зато даде дозвати *еру*, запитавши шта му вреди катран, и кад је *ера* казао, шта вреди просут катран, кнез му га Милош исплати. Кад је *ера* сишао доле, онда је повикао, да је и кнез Милош чути могао: „међер право кажу људи, да се пред царским двором не може штетовати.“

*

Кад је кнез Милош по други пут дошао у Србију као владалац, онда су му се у Београду представили аустријански ђенерали, честитали му повратак у Србију, изјавивши радост, што он као стари аустријански пријатељ опет прима у своје руке владу у Србији; на то им је кнез Милош, кратко али језгровито одговорио: „Ми смо стари пријатељи, ал смо нове комшије.“

*

По повратку кнеза Милоша натраг у Србију тако су му многе молбе за државне службе долазиле, да већ није могао одговарати на те молбе, нити је одговарао. Један је млад човек три молбе ради државне службе предао, и кад ни одговора никад није добио, онда се закани, главом предстати кнезу Милошу и устмено га замолити за државну службу; а кад је изашао пред кнеза Милоша

и казао му зашто је дошао, онда му је кнез Милош одговорио: „Мала је Србија, колико вас има који оћете службе, већ најпре старajte се, да се раширимо тамо до Солуна, па ће бити свима сомунa.“

X.

Још нешто из времена покојног кнеза
Милоша Обреновића.

За времена прве владе кнез-Милошеве у Србији био је сердар у Београду његов брат му рођени Јеврем Обреновић. Он је Турке београдске особито кињио, да нису смели у то доба, док је он био онда господар, ни бела зуба помолити, а камо ли беснити по вароши по турском обичају. Онда су Турци на њега били јако писмени и радо би се њему били осветили, само да су имали срца. Тако се једном разговарали у татарској кавани и међу собом су се један другом туговали и свакојако нагађали, како би се опростили те мучне госпоштине, што од ње не могу да туркују. Ту се придесио био и један Бошњак, по имену *Алија Беговић* од *Маглаја* који је по обичају турском ћутећи слушао, шта поједини београдци говоре и како јадикую, па кад се већ тај разговор доврши, те већ нико о томе није зборио

онда он овако рече: „хала и била, браћо за велико ми је чудо, а бива, и за муку ми је, што се ви толико тугујете, а међу вама није човека, да отиде ономе хрсузину у ко-
нак, па да га убије; вере ми моје турске, бива, да је мени нешто крив, па да наумим да му дохакам, ја би му одма кидисао“. На то му рече један стари Турчин *Хаџи-Риџар*: „не знаш ти шта говориш, да ти знаш, какви су момци у њега, неби ни помишљао да на њега поћеш, би ти краће ноге биле но у у миша, да их само поиздалека видиш.“

То је било Бошњаку уз косу, јер никако њему није пристало по његовој памети, да он не може учинити шта хоће. Смисливши нешто брзо рече им: „и баш, Турци браћо, бива, не смете поћи на њега, па баш ни један?“ *Хаџи-Риџад* на то опет рече: „Али како, добар човече?“ — „Ево овако,“ рече му Бошњак, па спустивши ноге с душеше у јеменлије доле, изађе из каване и отиде управо у јевремов конак и тамо дошавши упита момке доле на авлији: „Бе вам је господар?“ Момци му одговорише, да је горе у оџаклији и пустише га горе уз басамаке, мислећи да је јапиџија (грађар), па има зар дрва или грађе, да понуди господара, као што се то често догађало; али Бошњак узашав горе опази врата од оџаклије, те упаде у њу и нашавши тамо *Белеша*, главнога трговца и

великога пријатеља јевремова, кога је кнез Милош врло пазио, помисли у својој глави да је то *Јеврем* и сасу му одма пушку у прса, да је *Белеш* на месту мртав остао. А *Јеврем* срећом својом превеликом уклонио се био по својој потреби на страну. Е кад је пушка пукла, скоче момци на Бошњака, свега га изсеку, али *Белеша* не повратише.

* * *

Године 1844. један свињарски трговац из Србије дође из Беча кући, где је свиње продао, па дође у окружно начелништво у Крагујевац путног листа ради, да може по Србији свиње куповати. Начелник запита га, је ли видео кнеза Милоша у Бечу, је ли здрав? А овај му одговори, да га је видио и да је здрав, а за тим стане казивати тај трговац како је кнез Милош код ћесара у великој части, како му многи државници и највећа господа у походе долазе. Помоћник начелништва *Ат. Вукићевић*, не могавши оволику хвалу више трпити, срдито рече трговцу: „ви трговци, сви сте шпијуни; одавде идете у Беч, те долагујете кнезу Милошу, а одавде долазите овамо, те долагујете којешта по народу и чините којекавве смутње и сплетке, Вама би требало — показујући руком на мацка — а затим поче безобразно грдити оба кнеза, и *Милоша* и *Михаила*. *Јека* кћи знатног јунака и војводе *Лазара*

Мутапа, који је са црним Ђорђем и кнезом Милошем другарио и која се сад ту десила не могавши толику грдњу трпити, устаде, те се на помоћника изврзе овима речима: „Деци, грди, хули и ружи оног старог (кнеза Милоша), тако му треба, заслужио је, јер он ти је скинуо с ногу опанке и обукао те је у чизме и у јеменлије, он ти је скинуо прљави гуњац с леђа и обукао те је у ћурак, ружи га, тако му и треба; ал оно младо дете не мој, молим те, грдити, јер је и од људи срамота и од Бога гријота.“

ПРИПОВЕТКЕ

из 1848. и 1849. године.

1.

У почетку покрета 1848. год. запита неко једног Сремца из жупаније сремске, каква је то сад извикана слобода и шта он мисли о тој слободи? Сремац му одговори: сад смем солгабировати ухватити за прса и опсовати му триста вера.“ (Исто су тако и с народом поступали солгабирови док су имали власт у рукама).

2.

Један Сремац из спајилука грофа Петра Пејачевића састао се негде у почетку покрета 1848. год. са једним Бачванином, који га запита, шта има новог у Срему? Онда му Сремац одговори: „та шта чујем, готово не смем ни казати“. — „Па шта чујеш?“ запита га опет Бачванин, а Сремац му на то одговори: „та чујем да нам Гров није више Гров, него паор као и ја“.

3.

У почетку покрета 1848. год. нападну

доста сремских земљеделаца на једног солгабирова и почну га злостављати, јер им је крв пио на памук. Један трговац гледао је издаље, шта чине ти људи са тим солгабировом, и кад је међу тим људима видио свога кума, који је најжешће набајивао на солгабирову недавши му ни ока отворити, протура се до свога кума и узевши га за руку рече му: „не мој, куме, то чинити!“ Но кум га одгура од себе и окорно се осече на њега рекавши му: „какав куме? овде сад нема кумства!“

4.

До Св. Духова 1848. године беше у Карловцима доста јунака на језику, који су ишли по карловачким улицама до зуба наоружани и једнако говорили: „кад ћемо ударати на град Варадин? Што нас већ једаред не пуштају да ударамо на град Варадин!“ Такови јунак на језику беше и један Сремац, који је јако наоружан ишао по Карловцима и себе јуначином правио; а кад су други дан Духова 1848. год. Мађари из града Варадина ударили на Карловце, он је први побегао из Карловаца, и тако је нагло трчао уз банстол, да је људима, који су га сусретали и питали, куд тако нагло трчи, одговарао: „носим шталвету.“

5.

Месеца јуна 1848. била је у Илоку скупштина целе сремске жупаније. Првога дана не сврше се заказани предмети. Општински изасланици, изишавши из дворане, упуте се за једним таквим народњаком, који је тога дана у скупштини био јунак на језику. Пристајући за њим запитају га: „оћемо ли господине, до сутра овде остати?“ — „Какав господине?“ окрене се и испречи се на њих тај народњак, „ја сам ваш брат, брате, кажите“. Онда Сремци сви у глас рекоше: „Оћемо ли, брате, до сутра овде остати?“ — „Оћемо“, одговори им он, „али за мном, у воду!“ Сви у глас повичу: „у воду“. — „У ватру!“ — Опет се заори: „у ватру“. Онда поносно рече тај народњак: „ајдмо дакле у пивару.“ Сви га Сремци послушају и дођу с њиме у пивару, где им је уз чашу пива тај народњак којешга трабуњао и зававао их.

6.

Кад се други дан Духова 1848. године огласило по Карловцима, да Мађари из Варадина ударају на Карловце, онда науми један народњак, родом Банаћанин, уклонити се у какво сигурно место, и зато пође да иде брзим корацима на ону страну од које Мађари не ударају. Неко га из народа, идући на сусрет Мађарима, заустави рекавши му:

„Господине! отуд Мађари не ударају, већ од овуд (пруживши руку на град Варадин), него натраг, па да предњачите“. Но он му одговори: „Знаш, брате, Србине, ми се народњаци морамо уклонити, јер ако ми погинемо, не ће бити кога, који би овај посао могао даље наставити,“ и онда се отргне од тога човека, па брзим корацима оде на ону страну, одкуд топови негрувају нит пушке пуцају.

7.

У Бешки, селу варадинске пуковније где је кумпанијска управа своје седиште имала, 1848. год. затекао се један официр, по презимену *Кохгут*, као поручик код управе. Дотле је овај официр, кад год је каквог крајишника осудио и у затвор одвести дао, увек долазио на прозор од тамнице, на ком је била решетка од жељеза пак провиривши кроз ту решетку, сваком је затвореном човеку говорио: „но како ти је сад (поименце)? Лудо једна! Зашто си се дао затворити? Зашто се ниси добро владао? Тако ти и треба, трпи сад затвор, кад си луд, па нећеш да слушаш.“

Кад су потоме други дан Духова 1848. год. из града Варадина Мађари ударили на Карловце, онда су се сва села у Срему узрујала, па су сви Сремци руљом посукта-

ли у Карловце. И из нових Карловаца (Сасе), које је село спадало под управу бешчанске кумпаније, крене се народ пут Карловаца и дошавши у Бешку, зауставе се пред кумпанијским зданијем, сви послазе с кола и руљом посуктају у кумпанијску писарну, где затеку поменутог *Кохату*, сама саморана, јер су се сви остали службеници разбегли куд који. Назвавши добар дан *Кохату*, кажу му учтиво, да су дошли, да им из кумпанијске оружнице даде пушака, барута и олова. Он им је одговорио, да то не сме учинити ни за живу главу, почем је то све царово, а налога нема од својих старешина, да им сме издати оружја. На те речи дигне се велика граја, и што се он дуже устезао, да народу изда оружје, то је све јача вика бивала; најпоследње узбуђеност отме мах, и за час чуше се речи: „у затвор с њиме! кад не да лешим а ми ћемо оружницу обити и узети шта нам треба, јер без оружја не можемо ићи на Мађаре, јер и они из Варадина не ударају на нас с празним рукама.“ И док длан о длан, ал њих неколико спопадну *Кохату*, извукну га из писарнице, увукну га у тамницу и врата забраве. Онда обију оружницу, покупе и поделе пушке, барут и олово, и кад је то све било готово онда дођоше на решетку од тамнице и стадоше кроз решетку говорити: „но како ти је сад, *Кохату*?

Зашто ниси слушао? Тако ти и треба, трни сад затвор, кад си луд, па нећеш да слушаши!“

8.

Један Банаћанин добегао је 1848. год. из Банана у Карловце, па је приповедао: „код нас у Банату дошло на Србе једно писмо од Мађара, у коме нам пишу Мађари и питају нас: зашто сте ви Срби устали на нас Мађаре? та ми смо с вама добро живили и увек смо се пазили и дружили; и заиста се ви Срби на нас неби били ни подигли нити би на нас завојштили, да вас није на то госпођа Тамарија (Камарила) навела“. Ми се пак томе послу чудимо: па разговарамо „но то мора бити нека отресна жена, кад је кадра била то учинити.“ Онда опет настави Банаћанин даље о мађарском писму приповедати: „Него се ви, Срби“, веле Мађари, „прођите рата и помирите се с нама, па ћемо вам све дати, што год иштете, само признајте мађарску министрију“. — „Е, све су добро говорили“, продужи Банаћанин, „само им ово последње не ваља и тиме су све покварили.“

9.

Некакав Банаћанин из кикиндског окружја украде се од мађарске страже, добегне у српску војску на Јарчини, одатле опет дође у Карловце, где приповедаше: „код нас у Банату разнео се глас: код Чиче на Јарку

топови као волови, у сваки стане меров барута, па све фат па топ, фат па топ. Ја не могох срцу одолети, да то не видим, зато се украдем од мађарске страже и дођем на Јарак, да то све видим мојим очима; кад тамо ал' имам шта и видети, топови као рукавица и један од другог тако далеко, да не можеш довикати.“

10.

Покојни протопоп новосадски *Павле Стаматовић* пребегне 1848. год. из Новог Сада у Карловце и увек је био у српском логору, кад су се год Срби и Мађари из града Варадина чаркали, па Мађари стану пуцати из својих топова, онда се он увек крстио, клањао и говорио : „и молим ти се, Боже наш!“ А кад опет Шајкаши с Дунава са својих шајки опале из топова на Мађаре, онда је он увек весело подвикивао : „кити, кити, ружо!“

11.

Кад су Мађари по други пут ударали на *Србобран* (опкопе код Сентомаша у Бачкој), па се небо од праске пушака, тутњаве топова и вриске војника проламало, онда је један свештеник из Бачке ушао у цркву, па са раширеним рукама, уплаканим очима и сакрушеним срцем падне на престо у олтару и вазапн к Богу : „Господи ! Ако не сотвориши српску победу, ниси Бог!“

12.

Једна стара жена, чије је син био у Бачкој у војници, дође моме покојноме оцу Васи Стојадиновићу, пароху у селу Врднику и запита га: „је ли, попо, гријота, што се ја у овој војници Богу молим овако: „помози, Боже, нашим, али помози и Мађарима!“ Попа јој одговори да право не чини, што се моли Богу и за Мађаре, и преповеди јој у-кратко, шта су Мађари с нама починили, и шта би од нас још починили, да им Бог даде области. Онда баба настави: „а ја велим, попо, да имам право што се тако молим Богу, јер и Мађари имају матере као и наши војаци, и као год што је мени за мојим сином жао који је у војници, исто тако и мађарску мајку боли срце за њеним сином, који је у војници.“ Мој отац слегне раменима и одговори јој: „*Моли се Богу као и до сад.*“

13.

Једноме Сремцу допадне некако његов коњ да буде својина народног одбора у Карловцима, и одма је тај коњ био народни коњ. Сремац дође у главни одбор и доказујући да је тај коњ његов властити коњ рече: „*Кажу, господо, да је то коњ из одбора, али бог и душа, то није коњ из одбора, већ је то мој рођени коњ.*“

Онда је био обичај тако говорити: ово

је коњ из одбора. Ово је во из одбора. Терам марву у одбор. Возим сено у одбор. Пустио сам марву из одбора (кад је коме била марва узапћена у име одбора).

14.

Њих више Србијанаца уђу у једну пушту мађарску кућу у Банату у некоме селу да пљачкају. Први који је ушао у кућу на трапа на клавир, дирне га рукама и кад стаде клавир свирати, онда Србијанац заборави на пљачку већ стаде дрњкати по клавиру. Други за њим дошавши Србијанац видећи га како дрњка по клавиру запита га: „шта то ради?“ на што му одговори: „*правим си кесф.*“

15.

Кад су Србијанци пљачкали у Бачкој туђинске куће стане бегати из своје куће са новцима и стварима један Србин обријаних бркова. Србијанци га зауставе заискавши од њега новце и ствари. Он се стаде изговарати да је Србин; али му Србијанци одговоре: „*ти ниси Србин, јер бријаш бркове, ти си или Шваба или Чивутин.*“ Онда се он стаде клети и богорадити да је прави Србин, стаде се православно крстити и читати православне молитве; и кад се тако увере Србијанци да је прави Србин, пусте га да иде на миру.

16.

Један Србијанац вежбао је у војничкој

струци једну чету Бачвана изучивши их целоме војничкоме знању у две три речи: „кад вам кажем: „напред,“ а ви ћете напред; кад вам кажем: „натраг,“ а ви ћете натраг; кад вам кажем: „разредите се,“ а ви ћете се разредити; а кад пуцате, немојте главу окренути па у ветар пуцати, него узмите на око, па у месо ударајте; ето то вам је сва војничка наука.“

17.

Код Феудварца у Бачкој побију се 400 Срба са мађарском вежбаном војском. Сви су Срби били разређени (пленклери) и Мађаре су одбили. Из мађарске војске добегна у српску војску један наредник, родом Србин, рекавши: „хвала Богу, браћо, кад сам к вама жив добегао,“ и онда их запита: „А где вам је, браћо, друга војска, кад вас је толико пленклера било?“ На што му сви одговоре: „то што видиш, то су ти и пленклери, и војска, и резерва, то ти је све.“ А он опет рече: „онда су се Мађари побојали па устукнули натраг, у мисли, кад су толики силни пленклери, колика онда мора бити војска одостраг.“

18.

Срби и Мађари пушкарали се у Банату; у војсци српској било је доста Србијанаца; од ових један из своје шаре убије ка-

тану сваливши га с коња. У тренућу ока ухвати коња тај Србијанац уседне га и ободу, па похити у трку на њему да што пре стигне у српску војску. Кад али у тај час затруби у мађарској војсци војничка труба. Коњ чувши глас катанске трубе одма се окрене и у каламшир стаде грабити к мађарској војсци. Србијанац га окреташе натраг, али га не могаше сврнути с правца којим је трчао; и тако тај коњ заједно са Србијанцем утрчи усред мађарске војске.

19.

У једној битки између Мађара и Срба добегне из мађарске војске један *Словак* у нашу војску, у којој је било и Србијанаца, па приповедаше за Србијанце, и не могаше се доста начудити како то бива, да кад се из пушке опали на Србијанца, он одма падне на земљу, а кад мало постоји, а он се опет дигне на ноге.

20.

У оно време кад се није знало за Крупове топове, па да стаје народе једна таква топцијска пуцњава 600 форината, народи су у војници градили сами топове од дебелих трешања набивши на њих дебеле и јаке карике од жељеза.

Тако су 1848. год. у Срему черевихани

начинили себи топове од чворновитих дебелих трешања утврдивши их са јаким карикама од жељеза. Ови су топови увек били наперени према селу Футогу у Бачкој преко реке Дунава лежећем и черевихка стража увек их је чувала. На погледу селу Черевиху са оне стране дунава били су на стражи Немци из Футога. Једаред се јаве ти Немци черевиханима, и кад им се они одзову, запитају их Немци; „*имаш ли онај турски рац?*“ — „*А да да имамо*“. одговоре им черевихани. „*А имаш ли таи (топ)?*“ запитају опет Немци. На то питање не хтедоше им черевихани ништа одговорити, већ један од њих рече своме другу: „*пали трешњевачу.*“ Овај даде огањ трешњевачи, заори се пуцњава, и кад таче стаде кр'ати гране од врба на оној страни Дунава сви Немци са страже разбегоше се.

21.

У томе српском покрету, који трајаше 1848. и 1849. год. беше у Срему сигурности повереник *Димитрије Орел*, официр петроваринске пуковније у мировини, и за времена његовог службовања било је у Срему сигурност личности и имања потпуна; он је особито конабио старе зликовце још из времена старе вармеђашке управе; од његовог имена јако су зазирали неваљали људи; и

саме жене са његовим именом плашиле су своју децу кад би се узцрвкала или несташна била. Наравно да су му и сви честити грађани ишли на руку да добије у руке зликовце и с њима поступа онако како су заслужили. Још више година после његовог службовања спомињало се његово име у Срему, од честитих грађана са благословом, а од неваљалаца са страхотом.

Кад је 1849. год. бан *Јелачић* са војском пао у Срему са седиштем у Руми, онда је једнога дана дошао у манастир Врдник, где је био дочекан са грувањем звона и пуцањем из топова. У то време, кад је кроз село Врдник пролазио, јер је туда морао проћи путем у манастир, и мој је покојни отац *Васа Стојадиновић*, бивши онда свештеник у селу врднику, стајао пред својим станом и гледао тај пролазак. Кад је већ бан био прошао село Врдник, приступи моме оцу једна стара жена, па га запита: „*немојте ми, попо, замерити, што ћу вас запитати: је ли то дошао Орел у манастир, кад се толико звони и пуца.*“ Али у то време Орел већ ни је био у Срему сигурности повереник.

22.

Кад се 1849. год. бунтовна мађарска влада преселила у Дебрецин, онда је једнога дана *Кошут* правио велико весеље; званице

му беху сви војнички частници, међу којима је био и ђенерал *Дамјанић*. Кад се сви гости накитише вином, па им винце уљезе у лице, онда један Мађар, сучући бркове и холо бацајући очи по дружини, гласно рече: „*сад би ударио на шедесет Раца*“. На те холе речи устане *Дамјанић*, засуче рукаве и осече се на тога холога Мађара, рекавши му: „*оди овамо, ево ја сам Раци*.“ Мађар с места онеми, очи обори и у црну земљу погледи.

23.

Цигани србијански добију заповест, да пређу преко, па да војују с нама на Мађаре; и тако су овде војевали, а вођа им беше циганин *Таса*, вративши се после рата у Србију преповедали су о јунаштву свога вође *Тасе* овако: „*Једном из мађарске војске лети буле, лети, лети, и удари Тасу усред чела; он само махну главом, буле одскочи и уби пет наших друга. Јунак Таса! сече, бежи сече, бежи!*“

24.

Кад су се србијански цигани из рата српског са Мађарима повратили натраг у Србију онда су их тамо запитали, где су били и куд су бродили, а цигани им одговорише: „*били смо чак до бела мора (Мориша), па тамо нема Мађара, тамо су сама наша браћа, све чисти Срби као ми.*“

25.

Кад се цигани србијански повратише на-траг у Србију из рата српско мађарскога, онда их запиташе шта су нарадили са Мађарима? Цигани им на то одговорише: „*Све из-секосмо!*“ А кад су их опет упитали, да колико је од вас погинуло? Онда дигоше ка-жипрст у вис, па рекоше: „*Само један.*“

26.

Из Чалме, села у Срему, у коме стану-ју и Срби и Немци доведе 1848. год. српски свештеник у Карловце доста наоружаних Срба и Немаца. У двору патријарховом скупе се око тога свештеника Немци казавши му: „ти си наш господин попа, гледај за нас, па не ће нас ова господа одбор бацити тамо без трага преко Дунава и онда тај несрећа Мађара може нас потући ко једне вашке, јербо иде као ћорав на човека; и гледај, молимо вас, господин попа, да ви наредите, да би нас метли близу овде, знате, на стражу, да неби били далеко од куће наше.“

Тај свештеник преда главном одбору до-ведене и Србе и Немце и оде кући својој. Страже се свуд око Карловаца понамештају, и на те исте Немце из Чалме дође ред да иду код варадинске чесме на мртву стражу, до-бивши за наредника свога, једног Србина.

После прописаног времена добију ти и-

сти немци измену и врате се натраг у своје село.

Један од тих Немаца дође том истом српском свештенику, да му приповеди, како је било на мртвој стражи, и стане га молити, да га више не шаље на мртву стражу говорећи му: „Господин попа! ви сте наш попа! ви сте нас одвели тамо у Карловце на стражу, и кад сте ви отишли кући, мете нас господа одбор на мртву стражу. Господин попо! То је било страшно. Ја сам дошао вама да кажем, како је то било. Иде једна војска од горе на нас и носи две пушке на леђима. Ми разговарамо са нашим људима: то није добро, шта сад да радимо? Нема тога капрала који био с нама да командира, очо у међу тамо, спавао, шта ли тамо радио, враг зна. Ми га вичемо: господин капрал! Господин капрал! Тај враг не дође. Ми се људи разговарамо: оћемо пуцати на ту војску? Кад је та војска дошла близу нас ми промислимо у нашој глави: то неће бити добро да пуцамо на ту војску, та је војска велика, па ће нас потући као једне вашке; него ми њему кажемо: ми неће на вас пуцати, брате, немојте ви на нас пуцати да нас убијете! Ми смо и то мислили у нашој глави, да бежимо са мртве страже, но бојимо се оног господина, што јаше белог коња, па дође више пута, те гледа, стојимо ли ми на

мртвој стражи и чувамо ли добро и дигне сабљу горе па каже нама: који се с тог места крене, тог убијем одма пушком. Наше среће, оде до врага та војска натраг, није ударила на нас. Ја сам дошао, господин попа, да вам кажем, ви сте наш попа, ви не знате, како је то страшно било, све наше чакшире, све тако: трака, трака, а пушке смо тако хтели да бацимо из руку, како наша срца: играј, играј! Тако је то страшно било. Дакле ја сам сада дошао к вама, господин попа, да вас молим, јербо ви сте читали ону кламацију у варошкој кући, што дође из одбора, па заповеда нама људима, да идемо у Карловце на стражу. Ја разговарам са мојом женом Лизом: идем да молим господин попу, да ме не шиље више на мртву стражу; и ја вас молим, да ме не шиљете више на мртву стражу. Ја кажем мојој Лизи: ако ме опет потера господин попа на мртву стражу, ја не идем, ја водем да дође онај брат серфијан у мојој авлију, па да ме убије из пушке ил да ме закоље овде, водем и то трпити него да идем на мртву стражу.“

27.

До 1848. год. беше међу угарским Румунима неки *Мургу* на гласу као вођ народа румунског у угарским земљама станујућег.

Кад су угарски Срби 1848. год. у *сремским Карловцима* на мајској скупштини изабрали патријарха и војводу, онда и банатски Румуни сазову народну скупштину у *Дугошу* и саставши се ту Румуни са свију крајева где Румуни станују стаде један говорник беседити: „*Браћо Румуни! Срби су на мајској скупштини у сремским Карловцима изабрали патријарха и војводу, па тако треба да и ми Румуни себи изберемо патријарха, војводу и све велике частнике, и световне и духовне.*“ Па онда тај исти говорник запита: „*кога оћете да вам буде патријарх?*“ Сви Румуни у глас повичу: „*Домње Мургу!*“ Онда их опет запита тај исти говорник: „*А кога оћете за војводу?*“ Заори се из целе скупштине: „*Домње Мургу!*“ Онда их опет запита тај говорник: „*А кога оћете да вам буде владика?*“ Једним гласом повичу сви Румуни: „*Домње Мургу!*“ Онда опет запита говорник Румуне: „*А кога оћете за великог жупана?*“ Громовито повичу сви Румуни: „*Домње Мургу!*“ Тако је текао избор и са *поджупаном, протопопом, судцем и т д.*

28.

У једној битки у Банату опколе мађари један варадински баталијон. Пред Мађарима био је ђенерал *Дамјанић*. Вођа Сремаца громовитим гласом рече Сремцима: „*бра-*

ко! боље нам је славно изгинути, него срамотно предати се Мађарима. Јуриш, да продремо кроз мађаре!“ Сви као једна стена навале на Мађаре и продру срећно кроз њих; само неколико Сремаца заробе Мађари и доведу их пред Дамјанића; но он их одма пусти казавши Мађарима: *Гледајте голема чуда. Ја сам толико царских баталијона разбио, а овај један варадински баталијон не могу никако да надвладам.*“

